

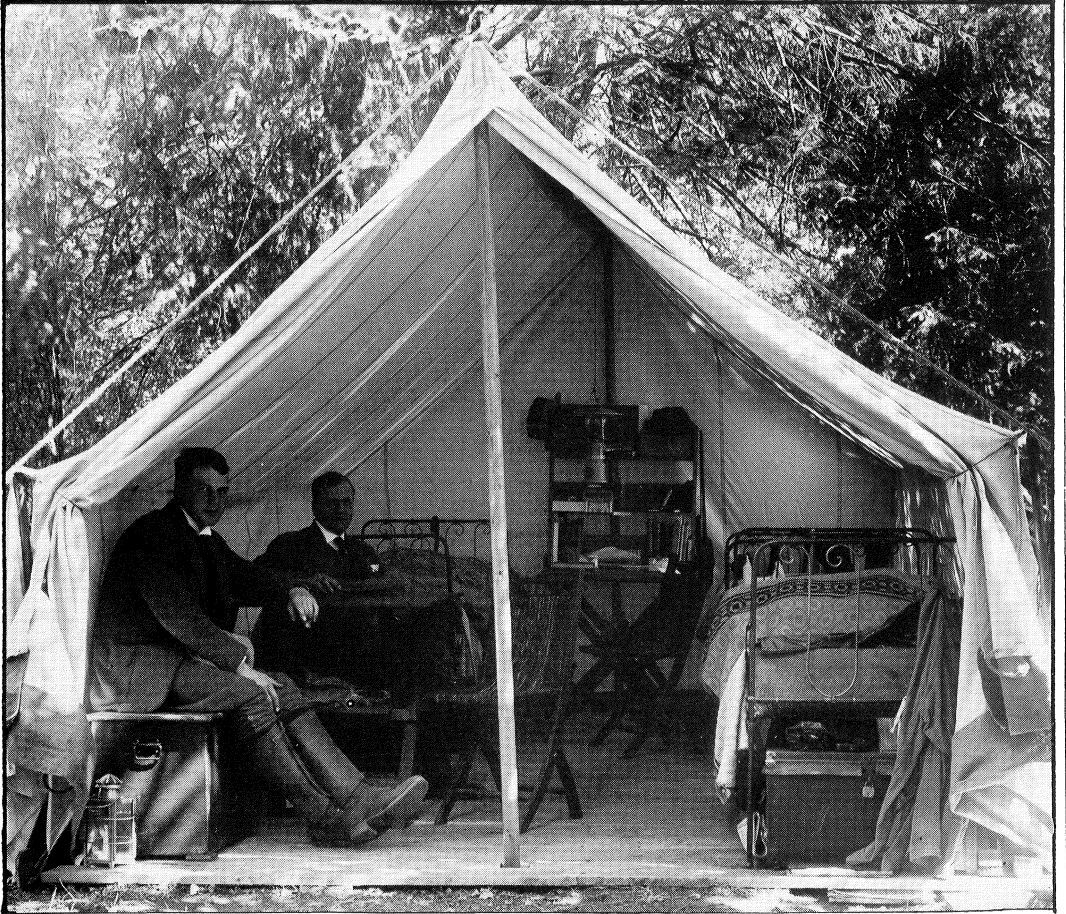
Nicolay

ARKEOLOGISK TIDSKRIFT NR. 52-53

ISSN 0332-8937

(2-89,1-90)

NICOLAY Utgis av studentene ved Universitetets Oldsaksamling.

Redaktør: Sjur Harby

Redaksjon: Ingunn Holm, Håkon Glørstad, Ronny Henriksen, Isa Trøim,
Lise Nordenborg, Inger Karlberg, Svein Rosseland

Redaksjonene mottar gjerne artikler, men forbeholder seg retten
til å forkorte.

NICOLAY utkommer med 2 numre pr. år.

Abonnement koster kr. 40,-.

Løssalgpriser pr. nr.: Nr. 1-27 kr. 5,-

Nr.28-38 kr.10,-

Nr.39- kr.15,-

Nr.16-30 (1974-79) innbundet kr. 175,-

Nr.31-45 (1979-85) innbundet kr. 300,-

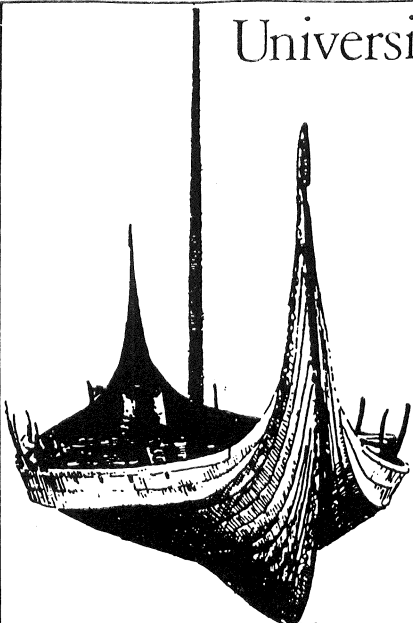
Adresse: Universitetets Oldsaksamling,

Fredriks gate 2, 0164 Oslo 1

Postgiro: 0806 2 05 02 50

Bankgiro: 7023. 30. 39878

Utgis med støtte fra Samskipnadens Kulturstyre.

Universitetets Oldsaksamling

Vikingskipshuset

De tre vikingskipene fra Tune,
Gokstad og Oseberg. **Åpningstider:**

2/5-31/8:	kl. 10-18	alle dager
1/9-30/9:	kl. 11-17	"
1/10-31/5:	kl. 11-15	"

Den forhistoriske avdeling

Rike samlinger fra førhistorisk
tid og middelalder. Av særlig
interesse: Vikingtiden.

1/6-30/8:	kl. 11-15
1/9-31/5:	kl. 12-15

Mandager stengt.

KJÆRE LESER

Vi åpner dette nummeret med en trist meddelse. Førstekonservator Wenche Slomann er død. Mange er de studentene som har nydt godt av hennes rause tid, kunnskaper og ikke minst vennlighet. Førstekonservator ved Universitetets Oldsaksamling Arne Emil Christensen vektlegger nettopp denne siden i sitt minneord om henne.

Den arkeologiske hverdag er ikke lenger hva den var. I løpet av året er alle arkeologiske stillinger ute i fylkene besatt. Som arkeologiens elitesoldater får fylkesarkeologene et enormt ansvar ute i landet. Det er dem som nå skal representere faget og gi det et ansikt i de tusen hjem. En oppgave som kan bli krevende å utføre når verdier skal måles opp mot hverandre. Derfor var det hyggelig å se hvilken oppmerksomhet de to skoleguttene fra Ekeberg i Oslo fikk da de fant byens første runer på fast fjell. Medias dekning var langt over det en skulle forvente i en nyhetsmettet hverdag. Vi gir derfor førsteantikvar Tom Block-Nakkerud honnør for god markedsføring av faget. Et eksempel til etterfølgelse neste gang en "ufaglært" hjelper arkeologene i deres daglige dont.

ASIO heter den nye interesseorganisasjonen til arkeologistudentene i Oslo. Interessen har vært over enhver forventning. I dette nummeret bringer vi et intervju med to av initiativtakerene. Mye skepsis er gjort til skamme siden de startet arbeidsformidlingen. Men planene strekker seg lengre enn som så. I fremtiden vil "Nicolay" og ASIO dele kontor og telefon. Vi ser frem til et fruktbart nabo-
skap.

Wenche Slomann 1918 - 1990

WENCHE SLOMANN

Til minne

ARNE EMIL CHRISTENSEN

Når Wenche Slomann nå er gått bort, blir det et stort tomrom i arkeologimiljøet. Vi savner henne som fagfelle og ikke minst som menneske.

Hun var født i København, men hadde det meste av sin oppvekst i Oslo, med faste sommerbesøk hos familie i Tønsberg. Da krigen kom i 1940 var hun igang med studiene, og hun fortsatte å studere arkeologi i Sverige. Magistergraden tok hun ved Universitetet i Oslo i 1945, med basis i svensk materiale. Hun ble tilsatt i konservatorstilling ved Bergens Museum samme år, og var der i fem år. Fra 1951 til hun gikk av med pensjon var hun konservator og førstekonservator ved Universitetets Oldsaksamling. Wenche var en aktiv feltarkeolog, med stor reisevirksomhet både på Vestlandet og i Oldsaksamlingens distrikt. På Oldsaksamlingen hadde hun ansvaret for museets eldre jernalderavdeling og i tillegg for biblioteket, frem til det ble tilsatt egen bibliotekar.

I sitt forskningsarbeid hadde hun hovedinteressen i eldre jernalder. Hun har levert viktige bidrag til kunnskapen om perioden, både som tidsskriftartikler og monografier. Artikkelen "Folkevandringstiden i Norge" fra 1956 er en generell oversikt, mens boken om Sætrangfunnet og artikler om funnene fra Avaldsnes og Åker tar for seg sentrale enkeltfunn fra

eldre jernalder/merovingertid. Også utenfor Norge arbeidet hun med dette tidsrommet. Et lengre opphold i Italia resulterte i et større arbeide om Langobardene. Det er desverre aldri blitt publisert. I de senere år av sin yrkeskarriere publiserte Wencke ikke så meget. Hun brukte det meste av krefter og tid på fornminnevernet i Oppland, og ga uttrykk for at det å "pleie" ett distrikt var en oppgave hun så som meget viktig. Hun hadde et spesielt forhold til Valdres, og gjorde en stor innsats med undersøkelser og kartlegging av det store gravfeltet ved Einang. Jeg hadde gleden av å samarbeide med Wencke både i felt og ved skrivebordet, og det ga meg meget stor respekt for henne som arkeolog og menneske.

Sommeren 1954, det året jeg hadde tatt artium, hadde Wencke utgravninger på Rogne i Valdres. På nydyrkningsjorda til et bureisningsbruk lå det gravhauger, og de var frigitt for at brukeren skulle kunne dyrke jorda. I tillegg til lokale mannskaper var vi to studenter med på gravningen. Wencke var en god sjef og instruktør, som lærte oss meget om utgravning og dokumentasjon. Vi ble betrodd oppgaver, og fikk den instruksjon som vi trengte underveis. Uten å være utpreget praktisk anlagt klarte Wencke å gi oss god praktisk opplæring, samtidig som vikingtidsfunnene i haugen ga grunnlaget for korte, uformelle forelesninger om adskillige emner. Vi hadde det hyggelig, men med ryddige og faste arbeidsforhold, jobben skulle det ikke sluntres med på noe vis. Jeg hadde store problemer med å komme meg opp om morgenen. Wencke fant en effektiv løsning. Familien vi bodde hos hadde en elghund, som ofte var meget våt og kald i pelsen, og selskapssyk. Den ble sluppet inn på mitt rom, og fant øyeblikkelig veien under dynen. Det var nok med en gangs behandling, etterpå kom jeg meg opp i tide.

Wencke var den av konservatorene som hadde kontor nærmest lesesalen i Frederiksgt. 2, og det var greit å spørre henne når

det var problemer man trengte hjelp med. Hun hadde alltid tid, og med sin store lærdom kunne hun hjelpe med det meste. Hun er vel den som har hatt de fleste uformelle veilederoppdrag på Oldsaksamlingen, i tillegg til offisiell veiledning. Rollen som ansvarlig for biblioteket ga henne en litteraturoversikt som var virkelig imponerende, slik at det var god konkret hjelp å få på faget. Det hendte vel nu og da at hun overvurderte oss som kom, og foreslo litteratur vi ikke hadde forutsetninger for å nyttiggjøre oss, men i de aller fleste tilfeller kunne hun hjelpe, og hjelpe godt med problemene.

Et besøk på Wenckes kontor ble sjelden bare faglig. Hun var en glimrende forteller, med en skatt av gode historier, mange med tilknytning til faget. På sine mange reiser hadde hun opplevet meget, og hun hadde evnen til å se komikken i en situasjon og poenget i en opplevelse. Det å gjengi poenget med snert var en kunst hun behersket. Det har vært ledd meget og hjertlig på det kontoret, selv om besøket i utgangspunktet var strengt faglig. Wencke var gjestfri, og samlet gjerne grupper av yngre kolleger til hyggelige lag. Etter god mat, gjerne med selvplukket sopp som en av ingrediensene, gikk praten, og da var Wenckes anekdoter på sitt ypperste, enten det var selvopplevete poenger eller referater fra det hun hadde hørt Shetelig og andre av fagets eldre generasjon fortelle.

Wenckes kontaktnett var stort, hun etterlater seg mange venner som vil gjemme på gode minner om henne.

**EIVIND
KLUBBENES**

**RAGNHILD
SJURSEIKE**

ASIO

LISE NORDENBORG

Inntil nå har store deler av det arkeologiske felt - arbeidet blitt utført av nåværende og tidligere arkeologi - studenter. Dette har skaffet arkeologien i Norge en kompetent og motivert arbeidskraft.

Til nå har det meste av feltarbeidet blitt organisert gjennom de arkeologiske sentralmuseene. For tida gjennom - føres store omorganiseringer i fornminnevernet. I framtida skal plan - og registreringsarbeidet utføres av fylkes - kommunene.

For å ivareta studentenes krav til feltarbeid, og for å gjøre arbeidsformidlingen mellom arbeidstaker og - giver effektivt og bra har studentene i Oslo opprettet et organ som kan ivareta slike behov. Dette organet har fått navnet ASIO.

Hva er ASIO ?

Vi spør to av initiativtakerne Ragnhild Sjurseike og Eivind Klubbenes, som i dette intervjuet vil klargjøre flere sider ved ASIO.

ASIO er arkeologistudentenes interesseorganisasjon. ASIO skal fungere som et serviceorgan som skal formidle feltarbeid utenfor hovedtildelingen. Det vil si felt - arbeid som kommer opp i løpet av feltsesongen.

Når ble ASIO stiftet ?

Den 19. februar 1990 ble ASIO stiftet på et enstemmig allmøte.

Det er godt at det finnes studenter som er villig til å bruke av sin dyrebare studietid for å fremme studentenes allmenne velferd. ASIO har fra første dag vist seg som en velorganisert og godt gjennomtenkt organisasjon for oss medstudenter. Foruten Ragnhild Sjurs - eike, Ove Olstad og Eivind Klubbene har også Hilde Amundsen, Sissel Carlstrøm og Arnfrid Opedal vært drivkrefter bak ASIO.

Er ASIO en fagforening ?

ASIO er ikke en fagforening, men en interesse - organisasjon. Det er viktig å begynne på et nøkternt nivå. Det er mange fordommer å bryte ned, men til nå har responsen vært god både fra medstudenter og arbeidsgiverne.

Dersom det blir stor oppslutning fra arkeologistudentene ved de øvrige universitetene kan det på sikt gi ASIO karakter av en fagforening. I Danmark har arkeologi - studentene hatt fagforening siden 1979. I framtida vil målsettingen være å samarbeide med alle nordiske land om fagforeningspolitiske spørsmål.

Hvorfor trenger arkeologistudentene en interesse - organisasjon ?

Svært mange arkeologistudenter utfører forskjellig typer arkeologisk arbeid i løpet av sommerhalvåret. Arkeologistudentene har en dobbelstatus - som student og som arbeidstaker. Det er derfor viktig å ha et apparat som ivaretar studentenes faglige og arbeids - messige interesser, som sikrer studentene arbeid, og som påser at arbeidet blir formidlet på en rettmessig måte. Ved at studentene utfører feltarbeid for fylkene fremmer man også kontakten mellom forskningsmiljøene og de som driver forvaltning. Dette kan bare være til det det positive for begge parter.

Hvilke målsettinger har ASIO ?

En av våre hovedmålsettinger er å formidle arbeid som kommer opp i løpet av feltsesongen. Vi håper å kunne lette kommunikasjonen mellom arbeidsgiver og - taker, samt å formidle arbeidet på en effektiv måte. Vi vil opprette et arkiv, slik at det til en hver tid finnes oversikt over hvem som ønsker feltarbeid og hvor dette er tilgjengelig.

Et overordna mål er at en slik ordning skal virke positivt for begge parter.

Hvordan skal ASIO organiseres ?

Organisasjonen skal ha en ledelse i form av et representantskap, bestående av fem medlemmer som velges på allmøte. De skal ha det formelle ansvar for driften av organisasjonen og for økonomien.

Ansvar for den daglige driften av formidlingstjenesten blir ivare tatt av en arbeidsgruppe. Denne arbeidsgruppen oppnevnes av representantskapet som også utarbeider videre retningslinjer.

Dette er en midlertidig organisasjonsform som må endres dersom vi får innmeldelse av studenter fra andre norske universiteter.

For at det hele skal fungere godt, mener vi det er nødvendig å opprette et kontor med fast kontortid. Vi skal lønne en medarbeider som skal betjene vårt kontor to timer pr. dag i tiden 1. mai til 30. sept. Vi vil også ha en automatisk telefonsvarer som kan ta imot beskjeder utenom kontortid.

Hvordan skal ASIO forholde seg til personer som tilbyr og tar arbeid utenfor ASIO ?

ASIO forventer solidaritet av sine medlemmer. Vi ønsker å gi et best mulig tilbud slik at folk har lyst til å bruke oss. ASIO prioriterer selvfølgelig sine medlemmer i formidling av feltarbeid.

Hvem kan bli medlem av ASIO ?

Alle som har eller vil ha interesse for arkeologisk feltarbeid.

Spørsmål og henvendelser angående ASIO kan sendes til :
 ASIO - Arkeologistudentenes Interesseorganisasjon
 Universitetets Oldsaksamling
 Fredriksgt. 2-4
 0164 Oslo 1

KARL KALLHOVD

"Nicolay" er i støpeskjeen nok en gang. Siden starten i 1967 har ambisjonene om å skape et blad av og for studenter vært drivkraften. Imidlertid har det ikke vært like lett å leve opp til idealene bestandig, og for "Nicolay" har identitets-krisene kommet og gått. Til tider har studentene glimret med sitt fravær, og bladet ble nettopp hva det ikke skulle bli. I så henseende er dette nummeret et skritt i riktig retning. Vi kan denne gang skilte med hele fem artikler skrevet av studenter, hvorav Karl Kallhovds mellomfagsoppgave nok er den lengste. Han tar for seg tidsskriftets utvikling fra starten og frem til 1980 - årene. Konklusjonene han kom frem til vil prege den redaksjonelle linje i årene fremover. Vi har valgt å trykke oppgaven slik den forelå høsten 1989. Karl Kallhovd er født 15. august 1960 og holder nå på med støttefagene sine. Fra høsten 1990 vil han igjen være å finne på Universitetets Oldsaksamling som magistergradstudent.

NICOLAY - ET PARADOKS

KARL KALLHOVD

1. "Nicolay"

Det arkeologiske tidsskriftet "Nicolay" utgis av studentene ved Universitetets Oldsaksamling i Oslo. Våren 1967 ble det stiftet en arkeologisk studentforening, og noen måneder senere ble tidsskriftet grunnlagt. Ved utgangen av 1988 var det publisert 50 nummer. Enkelte av disse har vært viet spesielle tema. Slike temanummer og en vekslende artikkeltilstrømning har medført at antallet publikasjoner har variert fra ett til tre pr. år.

Jeg ble kjent med tidsskriftet i 1988. Min umiddelbare reaksjon var svært negativ. Spesielt overrasket ble jeg av den lave frekvensen av studenter som artikkelforfattere. Jeg mener at vi som studenter på universitetsnivå, får en for liten skrive- og publikasjonstrening gjennom det regulære undervisningsopplegget. Artikler i "Nicolay" kunne vært et verdifullt supplement i en mangelfull og mager situasjon, men studentene benyttet seg ikke av tilbudet. Hva kunne årsaken være og hadde det alltid vært slik, var spørsmål som meldte seg.

Den andre spontane reaksjonen gjaldt tidsskriftets profil. Jeg hadde en forestilling om at "Nicolay" var en publikasjon hvor formidling av arkeologi ble vektlagt.

Formidling til et publikum også utenfor det arkeologiske fagmiljøet. Etter min mening er ikke dette tilfelle for 1988 publikasjonene (nr. 49 og nr. 50). Hverken innhold, form eller språk appellerer eller gir disse nummerene noen leserverdi for et ikke-faglig publikum. Kunne det være noen sammenheng mellom denne fagsnevre og absolutt lite populærvitenskapelige formidlingsprofilen, og den manglende studentrepresentasjonen ?

Dette var utgangspunktet, for at jeg bestemte meg for å se nærmere på tidsskriftet "Nicolay".

2. Formidling og profil.

Formidling og profil er utgangspunktet for min kritikk. Hvilket markedspotensial defineres av tidsskriftet, eller hvilken lesergruppe er det "Nicolay" henvender seg til? Hva ønsker "Nicolay" å formidle? Hvordan formidles det, i hvilken form og hvilket språk? Slike aspekter setter krav til forfatterens kunnskapsnivå, og får dermed innflytelse på hvem som skriver.

Jeg vil derfor ta for meg den grunnleggende ideen ved opprettelsen av tidsskriftet, dets formidlingsbudskap og profil, og undersøke om man umiddelbart kan se noen endring i dette over tid. Dette vil bli gjort ved å referere fra forordet til enkelte nummer i perioden 1967 til 1988.

"Formålet med tidsskriftet skal være å gi studenter og andre interesserte en rask og kortfattet orientering om årets viktigste og mest spennende gravninger."(nr.1 -67)

"Nicolay er tenkt som et populært organ. Artikkene bør ha en karakter som gjør dem leseverdige for en større krets enn de fagutdannede. Vårt fag er jo i den situasjon, at det er i populariseringen det finner sin berettigelse. Dets

egentlige formål er å bidra til å gi nåtidens mennesker en videre forståelse av sin egen situasjon og de forhold som har skapt den. "Artiklene" -må presenteres i en form og i et forum som får ikke-arkeologer til å føle at kunnskap om forhistorien angår dem i dag."(nr.7 -70).

"Redaksjonen har innbudt 4 friskt tenkende arkeologer til å ta bladet fra munnen og skrive om det vanskeligste av alle arkeologiske tema, nemlig om fortiden i fremtiden, eller som vi har formulert det: "Hvor går norsk arkeologi i 1980-årene?"(nr.33 -80).

"Nicolay nr.40 omhandler temaet formidling." "Der sker meget på dette området i øjeblikket - ideer og utformingene må samles, så arkeologer kan lære at lære fra seg. Vi håber med dette nummer at kunne give forbrugerinformation." (nr.40 -83).

"Historisk museum i Oslo planlegger nye utstillinger." "I denne sammenheng er det viktig med diskusjon om hva en ønsker med de nye utstillingene."(nr.48 -87).

"Vi har denne gangen valgt å vie hele nummeret av Nicolay til temaet museumsutstillinger - formidling." Redaksjonen inviterte syv personer til å bidra med artikler, syv personer "- som vi mente burde ha velfunderte tanker omkring dette", syv personer hvorav ingen var student.(nr.50 -88).

Tidsskriftet "Nicolay" har tilsynelatende gjennomgått en profilendring. Utgangspunktet var å formidle arkeologi gjennom popularisering, i dag er tidsskriftet et internt fag-forum. Det formidles ikke lenger, men debatteres tidvis hvordan man best kan gjøre det.

3. Analysen

Jeg vil forsøke å belyse og besvare noen av de innledende spørsmålene. Dette vil bli gjort ved en analyse av "Nicolay". Materialet for oppgaven er publikasjonene fra 1967 til 1988, det vil si "Nicolay" nr.1 til og med nr.50. Den første delen av analysen vil være en kvantitativ vurdering av ulike tendenser innenfor den aktuelle periode. For å foreta en kvantitativ analyse trengs et klassifiserings-system. Min klassifiseringsmodell er inspirert av en artikkel av Agne Furingsten. Han foretok i 1980 en kvantitativ analyse av Nordic Archaeological Abstract. Klassifiserings-systemet jeg bruker er justert og tilpasset formålet.

3.1. Klassifiseringssystemet

A: POPULÆRVITENSKAPELIGE ARTIKLER

- 1: Foreløpige feltrapporter
- 2: Oldsaks- og fornminnebeskrivelser
- 3: Allmenn arkeologi; kulturhistorie, bosetningshistorie o.l.
- 4: Biografier, intervjuer, bibliografier, nekrologer o.l.
- 5: Humoristiske artikler og poesi

B: FAGARTIKLER

- 1: Forskning og avhandlinger; studentpolitikk o.l.
- 2: Teknikk, teori og metode
- 3: Kulturminnevern
- 4: Formidling og museumsvirksomhet

a: Kultur og religion, før-kristen tid

b: Kultur og religion, kristentid

c: Jeger/samler virksomhet

d: Jordbruk, gårdsanlegg og landsbygdbegyggelse

e: By og bydannelse

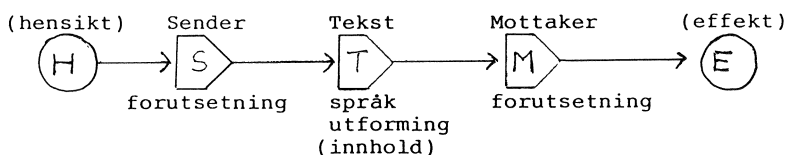
f: Samferdsel, hændel, teknologi, råvareutnyttelse o.l.
 g: Politiske, Administrative og sosiale forhold
 h: Historisk, og filosofisk og numismatisk kildemateriale
 i: Ornamentikk, kunst og stilhistorie
 j: Tverrfaglige artikler

I. :Artikkelforfatter, ikke-student
 II. :Artikkelforfatter, student
 III. :Temanummer
 IV. :Litteraturhenvisninger
 V. :Redaksjonelle merknader

Det er nødvendig med en nærmere redgjørelse for denne klassifiseringen. Postene I-V er en kvantitativ registrering. Postene a-j er et tematisk supplement til A og B postene. Det er først og fremst vedrørende postene A og B en ytterligere beskrivelse er nødvendig. Dette fordi denne inndelingen er subjektiv og tildels berører kvalitative sider ved artiklene. Enkelte artikler har vært vanskelige å klassifisere, men jeg vil understreke at slike grensetilfeller fikk liten innflytelse på helhetsbildet og de faktiske tendenser.

A: Populærvitenskaplige artikler

Denne gruppens tematiske variasjon er beskrevet i postene A: 1-5. Artiklene skal være av en innholdsmessig karakter, som gjør dem interessante, og i en form og et språk, som gjør dem leseverdige for et bredt publikum. Det er formidlingsaspektet og målgruppen jeg vektlegger. Jeg benytter en klassisk sender - mottaker modell.

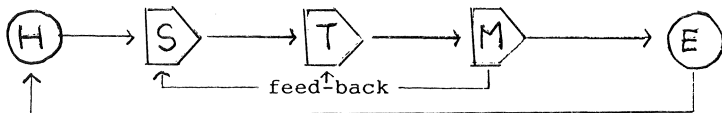
Når det gjelder hensikten, er det den informerende funksjonen, som er det vesentligste for A-artiklene. Det dreier seg om en enveis-kommunikasjon. For at dette skal kunne fungere må det være en gjennomtenkt og fastlagt profil for tidsskriftet, da dette virker inn på valg av teksttype, på tekstutforming og på språkvalg. Muligheten for å nå mottaker ligger i disse valgene. Jeg vil komme nærmere tilbake til dette senere.

Effekten til disse artiklene bør være å øke interessen for forhistorien, og å belyse betydningen av arkeologi. Eller som det sto i forordet til "Nicolay" nr. 7: "Dets (Nicolay) egentlige formål er å bidra til å gi nåtidens mennesker en videre forståelse av sin egen situasjon og de forhold som har skapt den." Skal hensikten gi den ønskede effekt må det være et samsvar mellom sender og mottaker. Teksten må utformes på et språk som dekkes av mottakerens forutsetninger.

B: Fagartikler

Denne gruppens tematiske omfang har i første rekke interesse for fagmiljøet. Fag-og studentpolitiske artikler, forskning og avhandlinger er hovedgruppene.

Hensikten er også her infomativ, men disse artiklene har også en appellativ karakter. Senders holdninger og meninger kan forsøke å påvirke eller få direkte innflytelse for mottaker. Det vesentligste med en slik profil er at man legger opp til kommunikasjon, man forventer feed-back på teksten.

Ved å åpne for fagartikler kan man derfor anta at de populærvitenskaplige artiklene gradvis vil bli fortrenget. Fagpolitiske innlegg appellerer til "replikkveksling". En slik utvikling kan føre til en ekskludering av ikke-faglige lesere. Ett annet og viktigere aspekt i denne sammenheng er hvorvidt det får innflytelse på forfattergruppen. Dette vil jeg komme tilbake til.

3.2 Problemstilling

Det overordnede målet med oppgaven er å forsøke å belyse årsaker, som kan ligge til grunn for en slik passiv holdning som studenter viser til "Nicolay". Hvorfor skriver og publiserer ikke studenter flere artikler?

Har studentrepresentasjonen endret seg over tid?

Har "Nicolay" endret seg?

Hvilke relasjoner kan man se i forholdet tema og artikkel-
forfatter?

På bakgrunn av klassifiseringen av artiklene, vil jeg nå forsøke å besvare disse spørsmålene kvantitativt. Utgangspunktet for denne kvantitative analysen er to hypoteser: Frekvensen av studenter som artikkelforfatter er nedadgående. Frekvensen av fagartikler er oppadgående.

3.3. Kvantitativ analyse

Det ble gjort flere forsøk på hvordan jeg best og mest hensiktsmessig kunne fremstille resultatene. Skulle jeg se på prosentvise fordelinger år for år, eller større perioder. Skulle jeg benytte en grafisk fremstillingsform eller søylediagrammer? Jeg bestemte meg for en grafisk fremstilling basert på år, og søylediagrammer ved sammenligning av tendenser i større tidsperioder.

TALLMATERIALET:

år:	nr:	tot.ant.art.:	stud.forf.:	fagart.:	stud./fagart.forf.:
1967	1	4	25,00%	0	0
1968	2-3	10	40,00%	10,00%	0
1969	4-6	15	66,67%	0	0
1970	7-8	10	80,00%	0	0
1971	9-10	12	58,33%	25,00%	0
1972	11-12	12	66,67%	33,33%	16,67%
1973	13-15	21	38,10%	4,76%	0
1974	16-18	16	31,25%	0	0
1975	19-21	24	41,67%	8,33%	0
1976	22-24	20	45,00%	10,00%	5,00%
1977	25-27	17	47,06%	5,80%	5,80%

år:	nr:	tot.ant.art.:	stud.forf.:	fagart.:	stud./fagart.forf.:
1978	28-29	9	33,33%	33,33%	11,11%
1979	30-31	12	25,00%	8,33%	8,33%
1980	32-33	11	63,64%	45,45%	9,09%
1981	34-36	25	12,00%	84,00%	4,00%
1982	37-39	22	45,45%	22,73%	0
1983	40-42	19	10,53%	57,89%	5,26%
1984	43-44	13	30,77%	61,54%	0
1985	45	6	66,67%	83,33%	50,00%
1986	46	7	28,57%	42,86%	0
1987	47-48	10	50,00%	50,00%	30,00%
1988	49-50	11	0	90,91%	0

Jeg har nå data til å kunne teste de to fremsatte hypotesene. Først vil jeg se på frekvensen av studenter som artikkelforfattere. Utregningen viser den prosentvise andelen, som studenter utgjør. En grafisk fremstilling av studentenes prosentvise andel, er vist i figur 1.

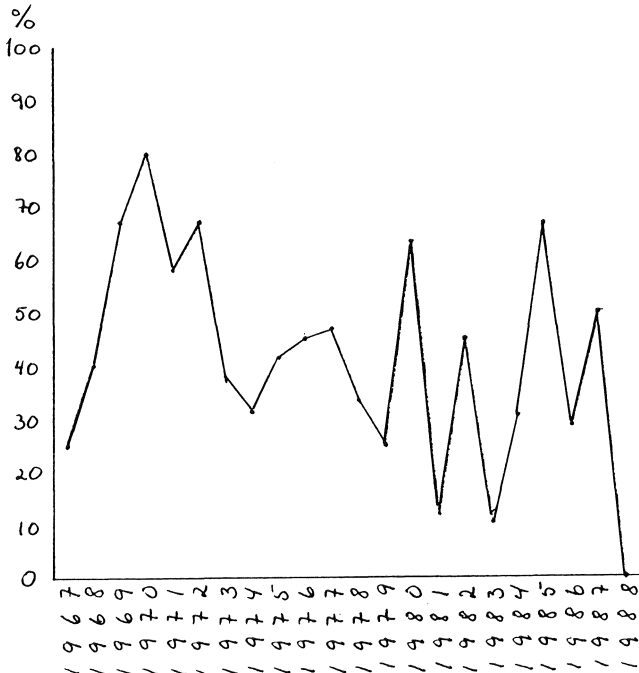

Fig.1. Prosentvis andel av studenter som artikkelforfatter.

Kurven viser en merkbar reduksjon i studentrepresentasjonen, og bekrefter dermed hypotesen. I søylediagrammet i figur 2 har jeg sett på

utviklingen i et større tidsperspektiv, (1) 1967 - 70, (2) 1971 - 75, (3) 1976 - 80, (4) 1981 - 85, (5) 1986 - 88. Ved en slik fremsilling visualiseres utviklingen tydeligere. Den grafiske fremstillingen viser hvor ustabil studentoppslutningen har vært. Søylediagrammet markerer reduksjonen. Før jeg kommenterer dette nærmere vil jeg se på frekvensen av fagartikler (fig. 3).

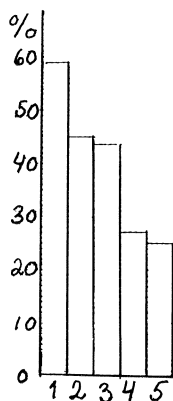

Fig. 2. Prosentvis andel av studenter som artikkelforfattere i periodene: (1) 1967 - 70, (2) 1971 - 75, (3) 1976 - 80, (4) 1981 - 85, (5) 1986 - 88.

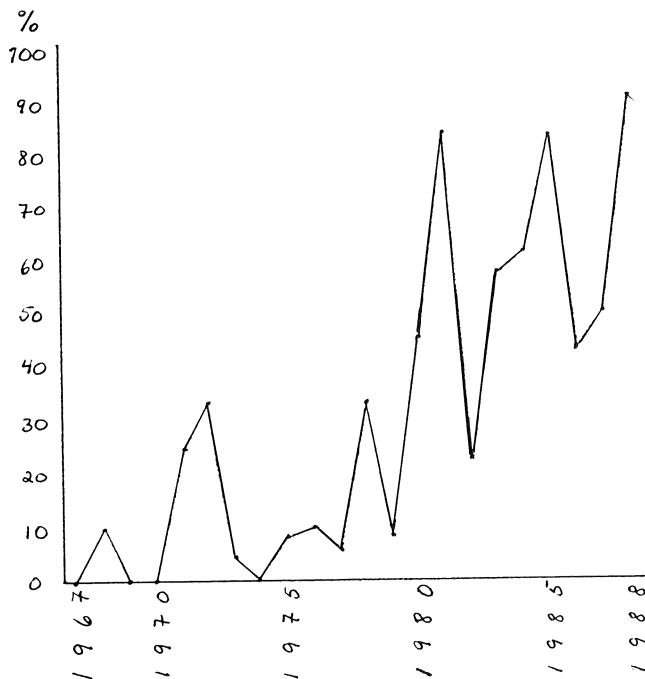

Fig.3. Prosentvis andel av fagartikler.

Hypotesen om en økning i hyppigheten av fagartikler be-
kreftes. Jeg vil nå se på forholdet mellom studentopp-
slutning og fagartikler. For å visualisere tendensen i utviklingen,
vil jeg fremstille dette i et søylediagram. (Fig. 4).

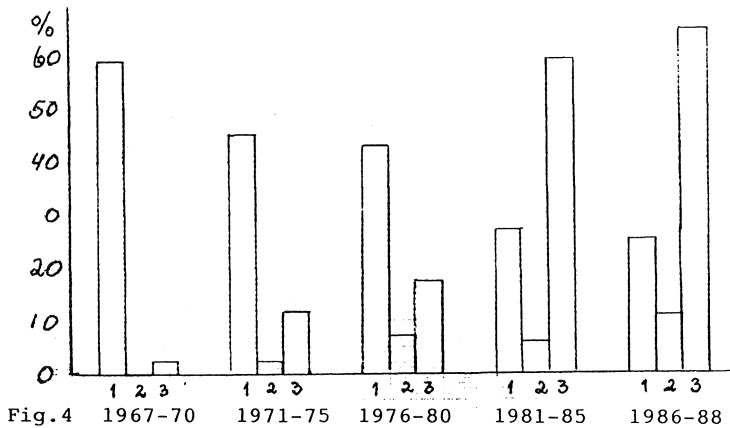

Fig.4

- 1: Frekvensen av studenter som artikkelforfatter.
- 2: Frekvensen av studenter som artikkelforfatter av fagartikler.
- 3: Frekvensen av fagartikler:

Fagartiklene har gradvis overtatt hoveddelen av tidskriftet. Andelen av studenter som fagartikkelforfattere er jevnt over begrenset, og slike artikler består for det meste av magistergradsavhandlinger eller innlegg av studentpolitisk karakter. Det kan se ut som om forholdet mellom fagartikler og studentrepresentasjon er proposjonalt motsatt. "Nicolay" er blitt et fagforum, i første rekke for kretsen rundt Universitets Oldsaksamling i Oslo.

Det er fristende å hevde at hoveddelen av artiklene i senere tid er preget av en "institusjonell norm". Med norm mener jeg en overbygning, et mønster eller en retningsgivende ide som avspeiles i artiklene. Dersom en slik norm råder, vil dette kunne være en forklaring på fallende studenttoppslutning, da normer av en slik karakter kan gi et autoritært symptomatisk press. En student vil kunne oppleve begrenset fagpolitisk innsikt og begrenset fagkunnskap som en ytringsbegrensning. Man kan dermed hevde, at de med tilstrekkelig kunnskap er de som fastlegger profilens norm, og resten blir underlagt rådende norm. Studenten vil havne i en avmaktsituasjon, fordi man føler seg både kunnskapsmessig og språklig underlegen, i tillegg til manglende skrive- og publikasjonserfaring. Jeg har tidligere nevnt behovet for en gjennomtenkt og fastlagt profil, hvilken innflytelse dette har på teksttype, tekstutforming og språkvalg. Disse aspektene virker normgivende på forfattergruppen. Jeg har vist en endring i både artiklene og forfattergruppen, som tilsynelatende har en innbyrdes sammenheng. Profil og målsetning var definert og strukturert ved opprettelsen av tidsskriftet, men man kan stille spørsmål vedrørende deres eksistens i dag. Jeg vil derfor se litt nærmere på utviklingen, ved å ta for meg den tematiske inndelingen representert ved postene A:1-5 og B:1-4.

år:	A:	1:	2:	3:	4:	5:
1967-1970	97,5%	46,0%	20,5%	10,0%	18,0%	2,5%
1971-1975	88,0%	42,0%	26,0%	5,0%	13,0%	2,0%
1976-1980	82,5%	38,0%	18,5%	9,0%	17,0%	0
1981-1985	41,0%	13,0%	13,0%	2,0%	7,0%	6,0%
1986-1988	35,5%	14,0%	0	0	14,0%	7,5%

år:	B:	1:	2:	3:	4:
1967-1970	2,5%	0	2,5%	0	0
1971-1975	12,0%	1,0%	4,0%	6,0%	1,0%
1976-1980	17,5%	7,0%	4,5%	1,5%	4,5%
1981-1985	59,0%	40,0%	6,0%	6,0%	7,0%
1986-1988	64,5%	25,0%	0	3,5%	36,0%

Oversikten viser en klar tematisk endring fra 1976 - 80 til 1981 - 85. Dette faller sammen med reduksjonen i studentoppslutningen, som falt fra ca. 43% til ca. 27%. Tematisk er det innenfor postene A:1, 2 og 3 (Foreløpige feltrapporter, Oldsaks- og fornminnebeskrivelser, Allmenn arkeologi), samt B:1 og 4 (Forskning og avhandlinger, Formidling og museumsvirksomhet), man kan registrere de mest markerte utslagene.

Innledningsvis nevnte jeg at "Nicolay" tidvis var viet spesielle tema, disse kan illustrere den tematiske utviklingstendensen.

- 1968 nr. 3 "Fortidsminner i Oslodalen."
- 1973 nr. 13 "Foreløpige artikler om middelalderarkologi i 1972."
- 1974 nr. 17 "Middelaldernummer."
- 1975 nr. 20 "Middelaldernummer."
- 1976 nr. 23 "Middelaldernummer."
- 1977 nr. 26 "Middelaldernummer."
- 1980 nr. 33 "Hvor går norsk arkeologi i 1980-årene."

- 1981 nr. 35 "Vassdragsutbygging og kulturminnevern."
 1981 nr. 36 "Var de alle menn? Kvinneforskning innen
 arkologi."
 1983 nr. 40 "Formidling."
 1988 nr. 50 "Museumsutstilling og formidling".

I 1980 fikk man det første temanummeret av en mer fagteoretisk karakter, og dette opprettholdes i de påfølgende numrene. Mine resultater viste en klar tematisk endring fra perioden 1976 - 80 til perioden 1981 - 85, disse illustreres av endringen i temanummerene. De grafiske fremstillingene viser små utslag i 1976 og 1977, i 1978 øker fagartiklene fra ca. 6% i 1977 til ca.33%, i 1979 faller det til ca. 7% og i 1980 utgjør de ca. 45%. Studentrepresentasjonen svinger tilsvarende, i 1977 ca. 47%, i 1978 ca. 33%, i 1979 ca. 25% og i 1980 ca. 63%, i 1981 faller det drastisk til ca. 12%. I 1981 utgjør fagartiklene hele 84%. På bakgrunn av de foreliggende resultatene vil jeg se nærmere på perioden 1978 - 88. Jeg velger å begynne i 1978, da det er fra dette tidspunkt de mest utslagsgivende endringene registreres. Redaksjonelle merknader og forordene skulle kunne si noe om de endringene jeg har påvist, derfor vil jeg nå foreta en gjennomgang av disse for den aktuelle perioden (1978 - 88).

"Nicolay" hadde fra 1973 til 1977 kommet ut med tre nummer pr.år, hvorav ett var et middelaldernummer, som presenterte fjorårets gravninger. I nr. 29 1978 kan man lese "Redaktørens lille alvorsord". Det påpekes at artikkeltilstrømningen har nådd et "uhørt bunnivå", og at man vil måtte redusere utgivelsene til to pr. år. Dette også fordi "ordningen" med middelaldernummer var falt bort. Videre understrekes det at "Nicolay" er et organ for studenter, laget av studenter og var beregnet på å leses av studenter og andre ikke-arkeologer." Tidsskriftet ansees for å være en

"viktig faktor i arkeologisk studentmiljø." "Altså: Skriv artikler. (Det er ikke så vanskelig som du innbiller deg!)"

Nr.33 1980 er et temanummer med klar fagteoretisk profil, "Hvor går norsk arkeologi i 1980-årene?". "Nicolays spalter er på nyåret åpne for kommentarer til det som er tatt opp i dette nummeret." Det påfølgende nummeret bar preg av denne oppfordringen. I tillegg til denne diskusjonen kom en aktuell politisk begivenhet -Altasaken- til å prege 1981. "Lov om kulturminner havnet i offentlighetens rampelys, dermed var temaet for neste nummer fastsatt, "Vassdragsutbygning og kulturminnevern." (nr.35, 1981). En ny artikkelserie ble også programfestet, det skulle publiseres ferske magistergradsavhandlinger.

Nr.36 1981 var viet kvinneforskning, med bakgrunn i Norsk Arkeologmøtes forskningsseminar i 1979 med titlen "Var de alle menn?" Tidsskriftet hadde nå (nr.33-36) hatt tre av fire nummer viet spesielle tema. I nr.37 1982 besluttet det "å gi ut nummer med mer variert innhold fremover", da dette var ytret som ønske fra abonnentene.

Nr.40 1983 var viet formidling og i nr.41 1983 ble denne diskusjonen fulgt opp, og det vedtas å sette av plass til fagpolitiske innlegg. "Der findes ikke i Norge noget andet tidskrift, hvor debatt af fagpolitisk karakter kan føres, derfor mener Nicolays redaksjon at den har en forpliktelse overfor det arkeologiske fagmiljø."

Artikkeltilstrømningen var svært variabel fremover, og i 1985 og 1986 kommer "Nicolay" ut med bare ett nummer pr. år. I nr. 46 1986 oppfordres alle til å skrive. "Vi tar gjerne debattinnlegg." Dette nummeret tar blant annet opp verdenskonferansen i Mainz. "Arkeologer bør jo,-, vite at vitenskap ikke kan være verdifri og apolitisk."

I 1987 økes antall nummer til to, fordi artikkeltilstrømningen igjen har økt. For første gang trykkes en artikkel på engelsk. I nr.48 1987 tar man igjen opp formidling, denne gangen i forbindelse med Historisk Museums nye utstillinger. Nr 50

1988 er i helhet viet dette tema.

Disse referatene og sitatene avspeiler en svært famlende og varierende kurs etter 1977/78. Dette fikk betydning for studentoppslutningen. Redaktørens alvorsord i nr. 29 kan blant annet ses på bakgrunn av en svært lav studentrepresentasjon (ca.16%) i foregående nummer. Studentrepresentasjonen økte i påfølgende nummer og nådde en topp i nr. 32 1980 på ca.83%. I de fagteoretiske temanumrene som fulgte sank studentrepresentasjonen igjen, nr.33 1980 ca.40%, nr.34 1981 ca. 18%, nr.35 1981 ca.0%, og i nr. 36 1981 ca.14%. Redaksjonen tok selvkritikk på for mange temanummer og betydret et mer variert innhold. Studentrepresentasjonen steg igjen og var i nr.38 1982 på ca. 67%. I temanummeret nr. 40 1983 var representasjonen nede på ca.14% og i nr.41 1984 0. Perioden som fulgte var svært variabel, nr.43 1984 ca.50%, nr.44 1984 0 og nr.45 1985 ca.67%. Begge numrene i 1988 var uten studentrepresentasjon, etter store variasjoner i de foregående numrene.

Jeg har tidligere hevdet, at det kunne se ut som om forholdet mellom fagartikler og studentrepresentasjon var motsatt proporsjonalt. Denne påstanden er blitt ytterligere styrket etter denne gjennomgangen. I temanummer av fagteoretisk karakter og i påfølgende diskusjoner har studentrepresentasjonen vært svært lav.

Disse observasjonene burde også vært åpenbare for redaksjonen av "Nicolay", likevel har den siden 1980 valgt å legge om kursen, eller profilen. Denne kursendringen er ikke definert eller manifestert i "Nicolay". Jeg vurderte å se på redaksjonen og dens sammensetning, som årsak til en ulik og varierende profil, men da det viste seg å være kontinuitet blant medlemmene ble dette vanskelig. Med kontinuitet mener jeg at det alltid var minst ett medlem fra tidligere redaksjon med i den nye redaksjonen. Jeg kunne tatt for meg ulike årskull eller "generasjoner", men dette ble også lite hensiktsmessig av overnevnte grunn. Det man kan slå fast er at det fra 1980 har vært en profilendring, tids-

skriftet fikk et mer faglig preg. Et ønske om et høyere faglig nivå og en mer vitenskaplig profil ser ut til å være det avgjørende, at dette har gått ut over studentrepresentasjonen synes å være nedprioritert. Så sent som i nr.29 1978 ble det presisert at "Nicolay" var et tidsskrift for studenter, av studenter, dermed kunne det vært interessant å vite om denne omleggingen medførte endringer i abonnentmassen.

Abonntmassens antall og sammensetning, og endringer over tid, kunne vært interessante opplysninger for oppgaven, men igjen møtte jeg problemer. Det eksisterer ikke tilstrekkelig materiale for å kunne behandle dette. En muntlig meddelelse fra redaksjonen kunne fortelle at abonnenttallet hadde holdt seg omtrent konstant på 600 siden 1981. Det vil si at tilvekst og frafall har vært i balanse. Uten opplysninger om hvem som abonnerer, finner jeg det lite hensiktsmessig å kommentere dette ytterligere.

Før jeg konkluderer denne oppgaven vil jeg ta for meg den teoretiske utviklingen til faget fra 60-tallet og frem til i dag. 80-årene preges av et teoretisk mangfold, som kan ha innvirkning på både den ustabile og varierende profilen til "Nicolay", og kan være avgjørende på studentrepresentasjonen, da den fagteoretiske situasjonen kan være vanskelig å forholde seg til.

4. "Hva er egentlig arkeologi?"

"Etter snart 30 år med høylydt selvransakelse innenfor deler av den anglo-amerikanske arkeologien, er det kanskje nettopp uenighet om mål, metoder og muligheter som først springer en student i øynene?" (Solli 1989 s.9).

I undervisningen på grunnfag og mellomfag har vi fått skissert den anglo-amerikanske forskningshistorien:

tilnæringsmåte:	representanter:
1940/50 Normativ arkeologi	Childe
1960/70 Den nye arkeologien (DNA)	
-60 Prosessuell arkeologi	Clarke, Bindford
-70 Adferds arkeologi	Schiffer
1980 Strukturell arkeologi	Hodder, Tilley
1988/89 Post-prosessuell arkeologi	Hodder, Tilley

Fra 60-årene og frem til i dag preges arkeologien av en rask utvikling av ulike tilnæringsmåter, hvor representantene innbyrdes strides i tildels harde ordvendinger. For en student kan dette fortone seg som en uoverskuelig masse og en tungt fordøyelig grøt. Det er vanskelig å lage kart når man befinner seg midt i skogen. Dette gjelder ikke bare studenter, også ferdig utdannede har problemer med orienteringen.

De overnevnte tilnæringsmåtene diskuteres også iherdig i Norge. Hvorvidt man bør foretrekke den ene fremfor den andre, om de i det hele tatt har hatt eller bør få noen betydning eller anvendelse i Norge. Jeg vil ikke i denne oppgaven foreta noen presentasjon eller definering av de ulike tilnæringsmåtene. Det er ikke hensiktsmessig. Det jeg vil peke på er årsaker til en students orienteringsproblemer og påfølgende frustrasjon, da dette kan innvirke på studentenes publikasjonsevne.

I Universitetets Oldsaksamlings Årbok 1986-88 kan man lese: "Siste tiårs teoretiske impulser til norsk arkeologisk forskning." Det presenteres tre artikler, som var innlegg på Norsk Arkeologmøtes Symposium 1985. Jeg vil se litt nærmere på disse tre artiklene. A. Christophersens artikkel heter: "Teorigrunnlag og metodeutvikling i nordisk arkeologi på 1970- og 1980-tallet. Noen kritiske refleksjoner over temaet "...archaeology is archaeology"." (s.39). Ved å benytte Clarkes pragmatiske definisjon av

arkeologi i tittelen inntar Christophersen umiddelbart en kritisk holdning til "den nye arkeologien" (DNA). Innledningsvis stiller han spørsmålet: "I hvor høy grad kan man tale om DNA som et paradigmeskifte i nordisk arkeologi?" (s.39) Han konkluderer med at DNA ikke medførte et brudd med den normative arkeologien, "snarere en raffinering" (s.45). Han kritiserer DNA for dens objektivisering, og "ensidige utnyttelse av de kvantitative egenskapene i et arkeologisk materiale." (s.45). Det understrekes at DNA ikke forsøker å nå virkeligheten bak de fysiske fenomenene man påviser, beskriver, måler, veier og teller. "- det kvalitative aspektet, relasjonene mellom disse fysiske fenomenene og den virkelighet de engang må formodes å ha vært en del av, forblir fortsatt et spørsmål om å foreta en serie subjektive, normativt styrte valg" (s.46). DNA representerer ikke et paradigmeskifte i norsk arkeologi, men kontinuitet fra den tradisjonelle arkeologien, den har "aksentuert, systematisert og på mange måter videreutviklet de klassiske positivistiske og evolusjonistiske strømninger som arkeologien har bygd på stort sett i hele vårt århundre" (s.43). DNA fikk dermed stor aksept i norsk arkeologi, mens den strukturalistiske tilnæringsmåten ikke har fått det, fordi "hverken ny-marxistiske, strukturalistiske, hermeneutiske eller Annales-skolens ideer riktig har vunnet innpass i de etablerte forsker-miljøene i Norge" (.46). Årsaken til dette er at "det her er tale om vitenskaplig nyorientering som reelt bryter med den empiriske forskningstradisjonen i norsk arkeologi, og som derfor møter en ideologisk motstand som sterkt har svekket gjennomslagskraften" (s.46). Christophersen tar et oppgjør med både DNA og norsk tradisjonell arkeologi, han maner til nytenkning.

Den neste artikkelen er av E.Engelstad: "Anglo-amerikansk teori - Norsk empiri: Et vellykket samarbeid?" Hun mener at DNA representerer et paradigmeskifte. 60- og 70-årene var "vitenskapens tid", det kom en "flom av teorier, hypoteser, lover, modeller osv. (s.50). "Med det nye paradigmet fulgte nye analysemetoder og nye teknikker: kulturøkologi, humanøkologi, systemanalyse,

modellbygging osv., og statistisk analyse og bruk av EDB." (s.50). Hun tar opp bruken av EDB i arkeologi, og hevder at selv med interessante resultater å vise frem er det få i norsk arkeologi som har tatt opp tråden. Dette gjelder for alle generasjoner av arkeologer. "Her kan en spørre om hva arkeologi krever av studentene. Hva forlanger vi at de skal vite om de nye metodene og nye teoretiske retninger" (s.51). Pensumlistene ved samtlige universiteter domineres av empirien både på grunnfag og mellomfag. Engelstad antar likevel at magistergradsavhandlinger reflekterer nye retninger innen faget. "Magistergradstudenter er nesten forpliktet til å være nytenkende og nyskapende." (s.51). Hun vender så blikket mot de etablerte, for om mulig å spore nytenkning. "For å undersøke dette har jeg sett på referansene i artikler som er publisert i to viktige tidsskrifter: Viking og Norwegian Arcaeological Review" (s.52). Resultatet viser at DNA har hatt liten innflytelse på praktisk forskningsvirksomhet, selv om man er kjent med ideene.

Den siste artikkelen er av B. Myhre: "Teori i praksis". Myhre tar blant annet, for seg magistergradsavhandlinger fra perioden. "Det er mulig å se en endring i avhandlingstitler i Oslo etter 1977-1978, og særlig etter 1980, ved at hoved- eller undertitler inneholder problemstillinger som viser at metode og teori står sentralt i arbeidene. Det er også tydelig at emner innenfor økologi, økonomi, miljøtilpasning og sosialstruktur blir vanligere i Oslo over tid" (s.62). Videre tar han for seg eksamensoppgaver, og peker på en endring i 1977, som klart viser at norsk arkeologi var under påvirkning fra anglo-amerikansk litteratur. "I 1980-årene kan vi ana en tendens til å ta opp nye emner som vitner om at impulser fra strukturell arkeologi er på vei inn" (s.62):- Deretter er det pensumlistene, som legges under lupen: "- mellomfag og magistergrad/hovedfag er disipliner som setter teori og metode i sentrum. Undervisningen har frigjort seg fra det nordiske området og henter stoff og eksempler til å underbygge teori og metode fra hvor som helst i verden. Likevel utgjør det nordiske materialet en

basis for faget, og det fremgår klart av instituttenes studieplaner at målsetningen er at den teoretiske utdannelsen skal danne grunnlag for forståelse og tolkning av norsk arkeologisk materiale og for å kunne anvendes til praktisk arbeid" (s.63). Anglo-amerikansk litteratur dominerer innen teori og metode. Myhre tar til slutt for seg "teori i praksis". Det konkluderes med at norsk arkeologi har mottatt teoretiske impulser fra den anglo-amerikanske arkeologien, i 60- og 70-årene fra den funksjonalistiske, og på slutten av 70-tallet og i 80-årene fra den strukturelle arkeologien og "- med sterk fokusering på etnoarkeologi og historisk arkeologi" (s.69). Dette har likevel ikke representert noe klart brudd i norsk forskningstradisjon, da man hele tiden kan følge tradisjonene i faget tilbake i tid. Norsk arkeologi står i dag bedre rustet enn noen gang, men - "Det er et stort problem at det publiseres så lite, prosjekter tar for lang tid, det er for få stipend og stillinger, og bevilgningene til trykning er beklagelig små"(s.69). (Min understrekning). Dette kan imidlertid løses ved "- å legge forholdene bedre til rette for teoretisk og praktisk forskning, både faglig og organisatorisk sett"(s.69).

Jeg har nå presentert tre tilfeldig valgte arkeologers syn på teoretisk anglo-amerikansk påvirkning og innflytelse på norsk arkeologi. Christophersen tar avstand fra den såkalte funksjonalistiske nye arkeologien, og hevder at den ikke bryter nevneverdig, heller raffinerer, tradisjonell norsk arkeologi. Han maner til nytenkning. Engelstad anser DNA som et klart brudd, og kaller det for et paradigmeskifte. Hun er likevel betenkt over hvor liten innflytelse det har fått på praktisk arbeid. Hun stiller spørsmål og gir svar på hvordan studenter skal forholde seg til nye teoretiske retninger. Magistergradsstudenter er forpliktet til å være nytenkende og nyskapende, sier Engelstad. Myhre legger opp til positiv tenkning og hevder at mye er bra i norsk arkeologi i dag, faktisk bedre enn noen gang. Han er enig med Christophersen i at DNA ikke representerer noe klart brudd i norsk arkeologi. Disse tre representantene har tildels nyanserte syn på utviklingen, den reelle situasjon

er mer avikende og varierende på disse spørsmål.

Det er klart at et slikt konglomerat av teorier og metoder, nyanser av meninger, og interne fagteoretiske diskusjoner, legger et stort press på studenter. Spesielt med tanke på utsagnet til filosofen Karl Popper: "Try to learn what people are discussing nowadays in Science. Find out where difficulties arise, and take an interest in disagreement. These are the questions you should take up".(Solli 1989 s.9). Det er svært viktig for studenter å holde seg ajour og ta stilling til de tema som til en hver tid diskuteres, men du verden hvor innfløkt det er i dagens situasjon.

5. Konklusjon - "Nicolay - et paradoks"

Jeg vil begynne med det siste først. Dagens fagteoretiske situasjon er svært komplisert på grunn av sin mangfoldighet. Ved undervisningsavdelingen i Oslo får man ikke presentert noen retningsgivende tilnæringsmåte, men en skisse av de ulike teorier og metoder. At man i dag befinner seg i en situasjon hvor flere teoretiske og metodiske tilnæringsmåter konkurrerer og diskuteres, og hvor man individuelt må ta stilling til disse, kan ha en innvirkning på tidsskriftetets profil og målsetning. "Nicolay" ble stiftet som en empirisk, populærvitenskaplig publikasjon med røtter i tradisjonell norsk arkeologi, og med kunnskap om den nye funksjonalistiske arkeologien. Dersom man er enig med f.eks. Christophersen i at DNA ikke representerte noe brudd med tradisjonell norsk arkeologi, kan man hevde at "Nicolay" hadde grunnlaget for en ensrettet teoretisk overbygging ved opprettelsen. Etter hvert som det teoretiske bilde ble mer variert og debatten omkring de ulike tilnæringsretningene økte, forsvant det teoretiske fundamentet. "Nicolay" søkte nå en mer vitenskaplig profil og ønsket å ta del i debatten, dermed mistet tidsskriftet sin definerte profil, og retningslinjene for artiklenes innhold

form og språk forsvant.

Den empiriske delen er blitt gradvis redusert, og fagteoretiske og fagpolitiske spørsmål har overtatt hoveddelen av tidsskriftet.

Dette har medført en endring i forfattergruppen, fordi, som jeg tidligere har vært inne på, begrenset faglig kunnskap og innsikt kan virke hemmende på studentgruppen. Det er påfallende at endringene i tidsskriftetets profil sammenfaller med de endringer Myhre har registrert i tema, teori og metode i magistergradsavhandlinger, pensumlister og eksamensoppgaver. Ut i fra dette kan man også hevde at studenter har innsikt i nye teorier og metoder. Likevel vil jeg hevde at den fagteoretiske situasjonen er av betydning, fordi man blir bevisst mangfoldet og det krever større kunnskap enn tidligere for å danne seg et oversiktlig bilde av situasjonen, slik at man selv kan ta stilling til de ulike retninger.

Det er selvfølgelig mange årsaker til at studenter viser en passiv holdning til publisering av artikler. Jeg har pekt på noen. Fagteoretisk mangfoldighet, tidsskriftets manglende profil, kunnskapsnivå, presentasjonsnivå og -angst, og manglende skrive- og publikumserfaring er bare noen.

Den kvantitative analysen av "Nicolay" viste en markant utvikling av artiklenes tematiske innhold, og en nærmest proporsjonalt motsatt studentrepresentasjon. "Nicolays" paradoks er for meg åpenbart. Et tidsskrift av studenter, i første rekke for studenter, hvor ikke studenter deltar er bemerkelsesverdige. Et annet paradoks er den nå frafalte profil! Man la opp til en empirisk, populærvitenskaplig publikasjon, og endte opp med et fagpolitisk og teoretisk tidsskrift for den snevre krets.

Hvordan kan man forbedre denne situasjonen?

B. Myhre konkluderer sin artikkel med at norsk arkeologi i dag står bedre rustet enn noen gang. Dette gjaldt også innenfor undervisningen. Dette kan godt ha vært situasjonen i 1985,

men er det så visst ikke i dag. Situasjonen ved undervisningsavdelingen i Oslo er kritikkverdig. Dette skyldes tildels nedskjæringer av budsjettet, og en ustabil og uavklart bemanningssituasjon, som selvfølgelig er svært uheldig og beklagelig. Et annet forhold er at grunnfags- og mellomfagspensum ikke er tilpasset hver andre, og tildels er mellomfagspensumet heller ikke tilpasset dagens fagteoretiske situasjon. Myhre påpeker et av problemene innenfor norsk arkeologi, nemlig at det publiseres for lite. Jeg har tidligere understreket studenters manglende skrive- og publiseringstrening, jeg vil, uten å komme med en lenger utredning eller mer fyldig konstruktiv kritikk, foreslå at ved en revidering av pensumlitteraturen bør også et slikt aspekt tas med i betraktningen. En mulighet er at man allerede på grunnfagsnivå legger opp til et større semesteremne, i stedet for en hjemmeeksamen som i dag. Et semesteremne kunne være valgfritt innenfor en viss ramme, og et skrevet resultat skulle være det obligatoriske produkt. Ved å styrke studenters skrivekunnskap kunne man kanskje se en økning i studentrepresentasjonen i "Nicolay", og dermed kunne man forsterke fremtidens arkeologers publikasjonsevne eller -vilje.

LITTERATURLISTE:

- Christophersen, A 1989: Teorigrunnlag og metodeutvikling i nordisk arkeologi på 1970- og 1980-tallet. Universitetets Oldsaksamlings Årbok 1986-88, Oslo.
- Engelstad, E 1989: Anglo-amerikansk teori - Norsk empiri: Et vellykket samarbeid? Universitetets Oldsaksamlings Årbok 1986-88, Oslo.
- Furingsten, A 1983: Nordisk arkeologi - traditionell eller nytänkande? Skrifter i Nordic Archaeological Abstracts 1974-1980. Arkeologi i Sverige 1980. Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer RAPPORT; RAA 1983:3, Stockholm.
- Myhre, B 1989: Teori i praksis. Universitetets Oldsaksamlings Årbok 1986-88, Oslo.
- Solli, B 1989: DYREBEIN. Problemer og muligheter omkring et arkeologisk kildemateriale. VARIA 18 Universitetets Oldsaksamling, Oslo.
- Nicolay 1967-1988: Nicolay Arkeologisk Tidsskrift, Oslo.

FUGLEFRISEN I OLAVSKLOSTERET

SJUR HARBY

Fuglefrisen i Olavsklostret er enestående. I Norge kjenner vi bare dette ene eksempel på profant murmaleri fra middelalderen. Allikevel var dette inntil for få år siden ganske ukjent til tross for at det er 78 år siden det ble avdekket. Siden levde det et kummerlig liv oppunder takhvelvet i bispegårdens kjeller. Så dårlig sto det til at "fuglene" holdt på å falle ned. Det var derfor i siste liten konservator Lars Hauglid kom dem til unnsetning. Restaureringen er kommet vel halvveis og er beregnet ferdig i løpet av sommeren 1990. Det viktigste har vært å sikre frisen mot å falle ned. Motivene er dernest blitt rensket frem slik at det i dag er mulig å skjelne og gjenkjenne noen av fuglene. Det vi ser er ti fugler, parvis motstilt, og med medaljonger mellom hvert par. Fuglene er naturalistisk malt. Vi kan skille ut en svane, en papegøye, en and og en hane. Nederst skal det være et taufletningsmotiv, selvom dette i dag ikke lenger er synlig.

ET LITE STYKKE TAKTEGL

Et spennende og uventet resultat av restaureringsarbeidet er at fuglefrisen kanskje ikke er middelaldersk. I pussen

under maleriet er det nemlig murt inn et stykke av en taksten. Så vidt en kjenner til forekommer ikke taktegl i Norge før på 1500 - tallet. Det betyr at maleriet kanskje stammer fra biskop Frans Bergs ombygning av Østfløyen 1550 - årene. Et resultat som langt fra gjør maleriet mindre spennende. Det betyr i så fall at klosterrommene har vært i bruk som fest -og møte lokaler i lang tid etter reformasjonen i 1536. Kanskje like til ca. 1700. Det er foreløpig for tidlig å si noe sikkert. Under-søkelsene fortsetter samtidig med den videre restaurering. Muligens står vi her overfor et gammelt stykke reparasjonsarbeide. Fuglefrisen er et vakkert stykke utsmykning som kan ha falt i smak også hos den lutherske biskopen. Derfor er det ikke umulig at han lot frisen reparere da han innredet privatbolig i predikebrødrenes gamle kloster.

1300 - TALLS HVELV

I Norge fantes det i middelalderen fire dominikaner-klostre. Foruten ordenshuset i Oslo, kjenner vi til at predike-brødrene også etablerte seg i Nidaros, Bergen og Hamar. Det er imidlertid lite tilbake av disse, og deres lokalisering bare omtrentlig. Dette setter bygningsrestene i Oslo i en særstilling, hvor tre rom fremdeles eksisterer.

Opprinnelig var Olavsklostret et firefløyet anlegg. Øst-fløyen, som i dag er innlemmet i Oslo bispegård, er den best bevarte. Med noenlunde sikkerhet kan vi si at vi her har kapitelsalen, skrivestuen og sakrestiet bevart. De to sistnevnte har tønnehvelv, mens rommet mot nord er utstyrt med fire praktfulle krysshvelv støttet av en midtpillar. Sannsynligvis erstattet krysshvelvene et tidligere bjelketak engang på begynnelsen av 1300 - tallet, og ble da samtidig dekorert. I alle fall kjenner vi til at det var byggearbeider ved klostret i denne perioden. Rommene i Østfløyen bærer i dag sterkt preg av etter-reforma-toriske ombygninger.

POPULÆRE MOTIVER

Det er oppunder skrivestuens hvelv vi finner fuglefrisen. Denne utgjør de siste rester av den dekoren som engang må ha smykket rommet. Utfra lignende anlegg i Europa kan vi danne oss et bilde av hvordan det kan ha sett ut. Motivene viste ofte elskende par, vakre haver og fontener, romantiske jakt-sener, blomster og fugler. Best kjent er vel beboelsesrommene i pavepalasset i Avignon, hvor samtlige er dekorert med profane motiver. Ellers ser vi at fugler også går igjen i manuskriptilluminasjoner fra samme periode. Med vittige eller groteske menneskefigurer og fantasiskapninger finner vi dem sammen med andre dyr omkranset av bladverk. I et manuskript av Magnus Lagabøters Landslov ser vi eksempler på denne type marginaldekor. Antagelig ble dette illuminert i Oslo omkring 1330.

EN FORBINDELSE MED EUROPA

Vi kjenner ialt 27 eksempler på middelaldersk murmaleri her i landet. Dette er et beskjedent tall om vi sammenligner med våre naboland. Vesentlig dreier det seg om kirkelig dekor. Fuglefrisen er derfor ganske enestående. Et vidnesbyrd om alt det profanmaleri som må ha eksistert også på våre breddegrader. I Lydvaloftet på Voss finnes rester av et dansende par omgitt av ranker. Dette er imidlertid malt på tre og skiller seg således fra "fuglefrisen".

At denne har vært så lite påaktet, er bare å undres over. Siden Harry Fett omtalte den i sin bok "Norges Billedkunst i Middelalderen" fra 1917, har få brydd seg om å skrive noe mere. I forskningsammenheng står vi overfor upløyd mark.

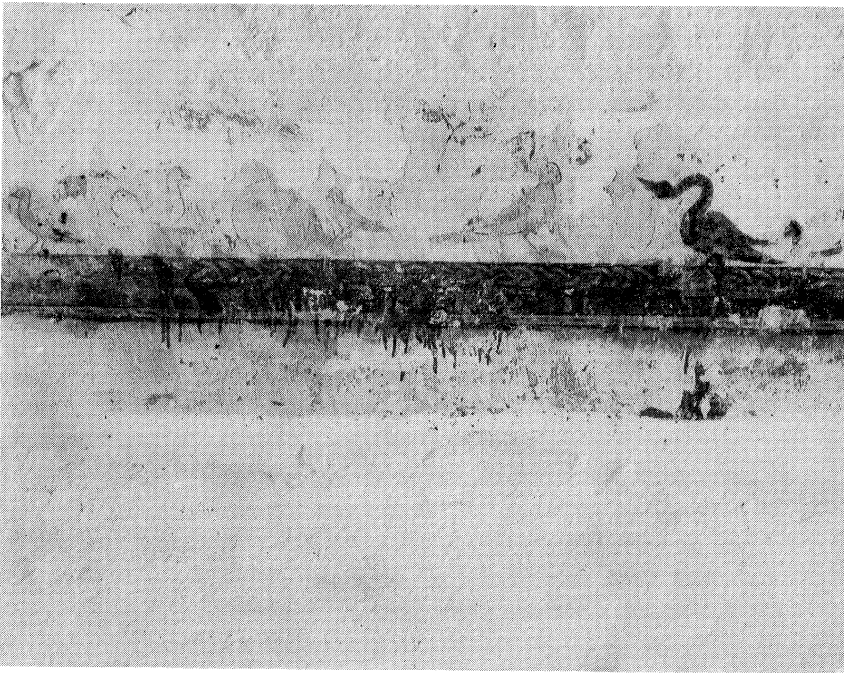
"Fuglefrisen" faller inn i en viktig tradisjon av profan romdekor på 1300 - tallet. For oss nordmenn representerer

den ikke bare en forbindelse bakover i tid, men også en kontakt utad. Derfor er den så viktig, for oss og for de som kommer etter.

LITTERATUR:

Hommedal, A.T.

1987.

Fuglefrisen slik den så ut i 1912. Blant fuglene ses tydelig en svane, en and og en hane. Da bildet ble tatt var frisen nettopp avdekket.
Foto: Riksantikvaren

ENDRING I STEINALDEREN

En barneboks forklaringsmodell

HILDE AMUNDSEN

Innledning

I denne artikkelen vil jeg reflektere omkring innholdet i barneboka 'Bjørneklo' av Bernard Stokke. Denne boka er valgt spesielt fordi den er en klassiker i barnelitteraturen om steinalderliv. den er mye brukt som supplement til steinalderundervisningen i barneskolen.

Mange barn må ha lest 'Bjørneklo'!

Boka kom ut første gang i 1938. Senere opplag i 1946, 1960, 1968, 1980 og 1986. Enda et nytt opplag kommer ut i år (muntlig opplysning fra Cappelens Forlag A/S). Dessverre har jeg ikke lyktes i å få tak i førsteutgaven. Men ved sammenligning av 1960-utgaven versus 1980/86-utgaven fant jeg enkelte interessante endringer som jeg vil omhandle her.

Boka 'Bjørneklo' er en fortelling om fortiden, nærmere bestemt jeger/samler-steinalderen. Handlingen utspiller seg gjennom unggutten Bjørneklo sine opplevelser. På et punkt i boka kommer han i kontakt med et annet folkeslag med et ukjent erverv - jordbruk og tamdyrhold. det er beskrivelsen av dette møtet mellom to 'FOLK' som jeg vil fokusere på i denne artikkelen. Boka er forøvrig mettet av andre spennende fortidssyn - kritisk lesing anbefales!

Først vil jeg gi et kort resyme' av handlingen i boka. Videre kommer et avsnitt som jeg kaller 'Refleksjoner' - en redegjørelse for de forklaringsmodeller som jeg mener Bernard Stokke tar i bruk i sin skildring av forholdet mellom jeger/samler-gruppa og jordbrukerne. Avslutningsvis i avsnittet 'Når - Hvorfra?' presenterer de sitatene fra 1960-utgaven som er kuttet bort fra de senere utgavene. Her kommer bokas implisitte fortidssyn fram i klartekst som fakta om norsk steinalder.

Resyme' av 'BJØRNEKLO'.

I dette sammendraget vil jeg bruke mye sitater, da teksten i boka er klar og beskrivende. Alle sitatene i dette avsnittet er hentet fra 1986-utgaven.

Hovedpersonen i boka er Bjørneklo. Han bor sammen med sin mor Vår og lillebroren Skarp-Odd på en jeger/samler-boplass - de tilhører Bjørnestammen.

I en nødstid med uvær og dårlig fangst velger gruppas trollmann ut Skarp-Odd som et potensielt menneskeoffer til gudene. Den natten flykter Vår, Bjørneklo og Skarp-Odd fra Bjørnestammen og bosetter seg alene i en lun bukt. Dette er et gunstig gjemmede samtidig som området er rikt på ressurser.

Nå følger en detaljert skildring av det nye livet til den lille enheten. Deres streben etter å samle inn nok føde. Guttene lager redskaper av flint og bein og jakter i skog og sjø. Mor Vår holder seg ved den nye bolassen og bedriver huslige sysler, som å lage leirkrukker. De har god fangst og lever vel, men vokter ilden, frykter ville dyr, de mange gudenes vrede og den forestående vinteren.

En dag Bjørneklo er svært langt fra boplassen på jakt, oppdager han noen underlige dyr han aldri har sett før - leseren forstår at det er en saueflokk. Han skyter en pil i ett av dyra, og får kort etter en pil i armen selv; "I et glimt hadde han forstått at det var en pil av et fremmed slag" (sit. s.84). Bjørne-

klo vil flykte inn i skogen. "Men da ble han omringet av en hel del høye menn som så svært krigerske ut" (sit, s.84). Mennene fraktet Bjørneklo til sin egen boplass, og her ser den unge jeger mye som han aldri har sett maken til. Han skjønner snart at han er fanget som trell. Det er flere i leiren med et merke i pannen; "Og disse med merket i pannen lignet mer på hans egne stammefolk og alle de andre menneskene han hadde sett før, mens de andre krigern var større" (sit. s.86). Disse menneskene var virkelig av et annet 'slag'; "Øynene hennes var blå som himmelen. Bjørneklo ble ikke trett av å se på disse vakre menneskene" (sit. s.87). Og steinøksene er glattere og kraftigere enn de våpnene han kjenner til. Nederst på side 89 er det en tegning av en stridsøks fra yngre steinalder.

Bjørneklo må arbeide på åkeren sammen med de andre trelle - beskrevet som et hakke-jordbruk. Han begeistres av både korn og tamdyr og anser raskt jordbrukernes levevis som mer velordnet og trygt enn Bjørnestammens, men samtidig reflekterer han over forskjellene; "Men ofte tenker han at de på mange måter hadde det mer sorgfritt hos Bjørnestammen. Der hadde de ikke treller og åkrer å passe på, og der hadde de en mengde god mat i sjøen" (sit. s.93).

I begynnelsen er Bjørneklo velsett hos høvdingen, men dette tar slutt den dagen han vinner over to unge åkerbrukere i et kapp- løp som gjelder høvding-datterens hånd. Heldigvis lykkes han i å flykte ved hjelp av høvding-datteren og lillebroren Skarp-Odd, som har funnet ham og venter i skogen. Guttene blir forfulgt av hunder og menn, men unnslipper og kommer tilbake til deres egen boplass og moren. de forstår at nå er det fare på ferde for hele Bjørnestammen, derfor drar de til deres gamle boplass; "Da Bjørneklo fikk se boplassen, slo det ham hvor mye simplere hyttene var enn hos åkerdyrkerne. Menneskene var også mer dyreakt- ige med løse skinn og uredt hår" (sit. s.110). Bjørnestammen flykter i siste øyeblikk i stokkbåtene sine; "I det samme stormet de fremmede krigerne ut fra skogkanten og utstøtte skingrende

krigsrop" (sit. s.112).

Boka avsluttes med en skildring av Bjørnestammen som nå slår seg ned på sin nye boplass. Bjørneklo blir en helteskikkelse fordi han har frelst sine stammefrender fra trellekår - han samrår med høvdingen sin om de nye framtidsplanene; "De snakket også om hvordan de skulle få tak i korn og få laget en åkerfleck. Da Bjørneklo fortalte om tamdyra, lyste øynene til høvdingen. Slik måtte de også skaffe seg. Bjørneklo lærte stammen å bygge hyttene større og bedre, og da mor hans døde, fikk hun en bolig av stein, slik som han hadde sett hos åkerfolket da han var i fangenskap" (sit. s.113).

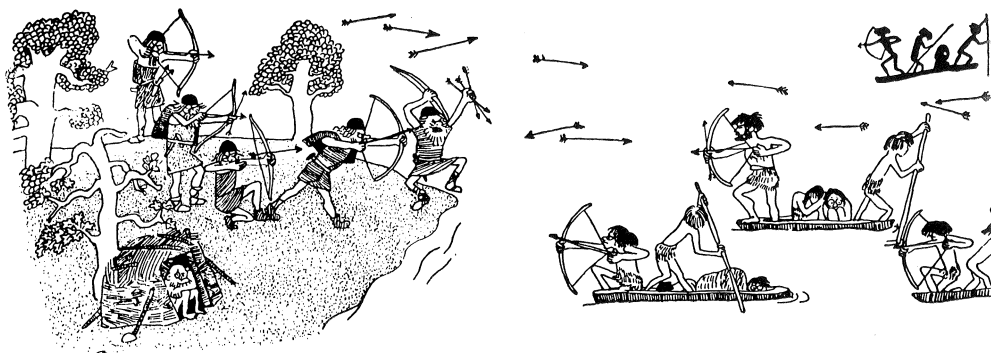
Refleksjoner

Generelt synes jeg 'Bjørneklo' er en bra barnebok - det er lett å forstå at den er blitt en klassiker. Den skildrer hverdagsliv i jeger/samler-steinalderen med en økologisk-funksjonell vinkling, og enkelthandlingene, som f.eks. jaktscenene, er grundige og troverdig beskrevet. Skildringene er videre "redelige" i den forstand at steinalder-folkene i boka er handlende og tenkende mennesker - de er ikke "nesten-dyr" som lever umælende i stank og avfall.

På det punktet i handlingen hvor jeger-gutten Bjørneklo møter de fremmede jordbrukerne bærer teksten etter min mening sterkt preg av ideologiske undertoner. Sammenligningen av Bjørnestammen og åker-folket og beskrivelsen av samhandlingen mellom disse er svært verdiladet, hvor jordbrukerne blir ansett som et mer kulturelt utviklet og "klokere" folkeslag. De er forskjellige 'FOLK'. I tillegg til ulikheten i erverv knytter Bernhard Stokke dette til språket, fysiske trekk, lynne, kulturelle skikker og tro, materielt gjenstands-reportoar, estetikk etc.

Forfatteren benytter en forklaringsmodell som jeg vil gi betegnelsen "åndelig" evolusjonisme - tankegang som går ut på at et folks åndelige egenskaper og kulturell verdi øker i takt med teknologisk og ervervsmessig utvikling. De fremmede er vakre, vise og høviske. Jeger-folket er naturlig underlegne. Åkerbruk og tamdyrhold er ikke bare en ny type erverv - det er "bedre enn", "høyverdigere enn"... Videre vil jeg påstå at jordbrukernes krigerskhet og de kraftige våpentypene vurderes som et ekspansivt trekk, og ergo nødvendig og positivt for utviklingen.

Illustrasjonene i 1960- og 1980-utgavene er identiske mens de er endret i 1986-utgaven. Ulikhetene mellom de to folkeslagene understrekes i 1960/80-utgavene med tegninger av jegerne som små, mørkhårete og løselig skinnkledd og jordbrukerne som høye, lys-hårete og kledd i ull med finesser som lue, belte og skotøy;

Illustrasjon fra s.86, 87 i 1980-utgaven.

Det er interessant at disse tegningene er skiftet ut med mer diffuse menneskeskildringer i 1986-utgaven. Ingen umiddelbare fysiske forskjeller kommer fram på tegningen her. På forsiden er endog Bjørneklo selv avbildet lyslugget og blåøyd.

Jordbrukerne er tydelig et helt nytt element i Bjørneklo sin jeger/samler-verden. Hvordan har disse folkene med deres fremmed-artede skikker, utseenede og ervervs-typer slik helt "plutselig" dukket opp i Bjørnestammens geografiske omgivelser? I det nest-siste kapittelet 'Når - Hvorfra?' ser vi at innvandring er forklaringen.

Diffusjon er en type forklaringsmodell som Bernard Stokke knytter sammen med "Åndelig" evolusjonisme og innvandring. Boka slutter med Bjørnestammens begeistring over det nyoppdagede ervevets muligheter for et bedre liv. Der er en selvfølge for dem å ta opp jordbruket og de nye skikkene. Et jeger/samler-samfunn har gjennom en ung gutt "sett Lyset" og er i rask endring mot "Den Gode Tid"! Vår Tid!

'Når - Hvorfra?'

I bokas nest siste kapittel, som heter 'Når - Hvorfra?', oppdaget jeg at 1960-utgaven her skiller seg markant ut fra det samme kapittelet i 1980- og 1986-utgaven. 1960-utgaven inneholder tekst på nesten en hel side som er revidert bort i de to seinere utgavene. Dette er svært interessant med henhold til denne tekstens ordlyd. Videre er det tankevekkende at disse avsnittene faktisk har "overlevd" i en barnebok helt fram til 1960, da denne typen ideer i det arkeologiske forskningsmiljøet ihvertfall etter den andre verdenskrig ble ansett som svært upassende - populært kalt "Kossinna-komplekset". Dette er et eksempel på at populær-litteraturen om fortiden har et "etterslep" i forhold til arkeologisk fag-litteratur.

Denne 1960-teksten inneholder forklaringsmodellene tidligere

omtalt i klar fakta-form. Jeg vil først peke på et enkelt avsnitt som er endret, deretter vil jeg uavkortet sitere den delen som er fullstendig fjernet i 1980- og 1986-utgaven. Da jeg synes teksten taler godt nok for seg selv, vil jeg avslutte denne artikkelen uten ytterligere kommentarer, bare konstantere at barnebøker kan formidle så mangt!

1960-utgaven (sit. s.97):

"Det er gjort lignende funn i Finnland. Det viser at disse menneskene, som kanskje har vært de første innbyggere her i landet, er kommet fra øst, fra Asia, også har de spredt seg sør-
over langs kysten. I det sørlige av landet er det gjort funn som viser at det må ha vandret inn folk av en annen rase sørfra."

1980/1986-utgaven (sit. s.91, 1980. sit. s.115,116, 1986):

"Det er gjort lignende funn i Finland. Det viser at disse menneskene kan være kommet fra øst, også har de spredt seg sør-
over langs kysten. I det sørlige av landet er det gjort funn som viser at det må ha vandret inn folk sørfra."

Avsnittene i 1960-utgaven som senere er fjernet (sit. s.98,99):

"Så kommer en ny folkefølge rullende inn over østlandet. Det er de krigerske indo-germanerne. De drog oppover Jylland og for-
trengte det folket som bodde der før.

Fra Jylland drog indo-germanerne over til Vestfold og Buskerud og slo seg ned der.

En annen flokk kom over Sverige og slo seg ned i Østfold.

Mellom innbyggerne på begge sider av Oslo-fjorden ser det ikke ut til å ha vært noe vennskapelig samkvem på lang tid.

Det kan vi se av redskapene, som er av helt forskjellige typer på hver side av fjorden.

Indo-germanerne var høyere og vakrere enn de menneskene som levde i landet før.

Disse folkeslagene:

1. det gamle veidefolket,
 2. steingraverfolket som drev jordbruk og kvegavl, og
 3. indo-germanere
- er så gjennom tidene smeltet sammen til det germanske folket som nå bor her.

Denne blandingen av folket tok lang tid. Ennå i bronsealderen kunne en skjelne rasene fra hverandre.

I Nord-Norge er det først i folkevandringstiden (400-600 e.K.) at det urgamle folket som vandret inn østfra, går opp i det nye germanske folkeslaget.

Og noen mener at de den dag i dag kan finne mennesker som minner om den ene eller den andre av disse rasene."

LITTERATUR:

- Stokke, B. 1960. 'Bjørneklo. Fortelling fra norsk steinalder',
3.opplag, J.W. Cappelens Forlag, Oslo.
- 1980. 'Bjørneklo. Fortelling fra steinalderen',
J.W. Cappelens Forlag A/S, Oslo.
- 1986. 'Bjørneklo',
Bokklubbens Barn, Den Norsk Bokklubben A/S, Oslo

TRADITIONER I ARKEOLOGIHISTORISK FORSKNING

ANDERS GUSTAFSSON

Inledning.

De senaste årens ökade intresse för att skriva arkeologihistoria kan möjligen betraktas ur både ett pessimistisk och ett optimistisk perspektiv. Den pessimistiskt lagde arkeologen framhåller kanske att intresset är ett symptom på att ämnet har svårt att formulera nya mål och därmed börjar ägna sig åt ett ofruktbart navelskåderi. De mer optimistiska - till vars skara jag räknar mig - menar att en förståelse för ämnets historiska utveckling är nödvändig för att tydliggöra de olika traditioner som lett fram till dagens arkeologi. Dessutom är det svårt att resonera kring vetenskapsteoretiska problem utan att ha ett historiskt perspektiv, något som ett ofta citerat yttrande av Imre Lakatos tar fasta på:

"Vetenskapsteori utan vetenskapshistoria är tom;
vetenskapshistoria utan vetenskapsteori är blind".
(Lakatos 1974)

Begreppet arkeologihistoria spänner över ett vitt fält: Hit kan man räkna allt från deskriptiva, handboksliknande översikter över ämnets utveckling till personliga tillbakablickar på egen

karriär i form av "Retrospects" i *Antiquity* (Se bl a Childe 1958 och Clarke 1986). Till den arkeologiska historieskrivningen hör också de forskningsöversikter över speciella ämnesområden som finns i snart sagt varje avhandling eller uppsats. Här sker värderingar av tidigare traditioner och slutsatser som i många fall kan vara mycket belysande för det egna ämnets aktuella status. Ett närmest klassiskt exempel på detta är Malmers uppgörelse med den "impressionistiska" forskningen i Metodproblem inom järnålderns konsthistoria (Malmer 1963:22f).

Internalism - Eksternalism

Vetenskapshistoria som disciplin kom att organiseras av den belgiske fysikern Georg Sarton under början av 1900-talet. I sin argumentation för vetenskapshistoriens nytta utgick han från den positivistiska tradition som August Comte representerade (Nilsson 1984:109f). Den tidiga vetenskapshistorien blev därmed fast sammanlänkad med den rådande vetenskapsideologin där vetenskap och framstegstro gick hand i hand. Med ett internalistiskt synsätt på vetenskapen beskrivs forskarsamhället vanligtvis som avskilt från det övriga samhället. Den vetenskapliga utvecklingen förklaras utifrån vetenskapen som sådan, oftast utan referenser till den historiska kontexten. I denna typ av historieskrivning tillskrivs ofta individer och enskilda upptäckter en stor betydelse som drivkrafter för vetenskapens utveckling. Vetenskapsmännens insatser bedöms ofta utifrån nutida värderingar; pekade deras arbeten framåt mot vår tids vetande eller utgjorde de återvändsgränder? (Nilsson 1984:110).

Det är knappast någon överdrift att hävda att en stor del av den hittills skrivna arkeologihistorien faller inom ramen för denna internalistiska tradition.

Forskare med ett externalistiskt perspektiv däremot fram-

håller att vetenskapen inte fungerar isolerat, utan hela tiden påverkas av det omgivande samhället. En klassisk uppsats med denna utgångspunkt är Boris Hessens *De sociala och ekonomiska förutsättningarna för Newtons "Principia"* (Hessen 1931). Som titeln antyder ser han Newtons teoribildningar som en produkt av samtidens sociala och ekonomiska landvinningar.

En modernare och betydligt mer inflytelserik representant för denna forskningstradition är Thomas S Kuhn. Aldrig har väl en enskild vetenskapsteoretisk publikation diskuterats så mycket inom arkeologin som hans 1962 utkomna *The Structure of Scientific Revolutions*. Hans paradigmatteori betonar ju vikten av att betrakta vetenskapandet som en komplex process där sociologiska, psykologiska och logiska faktorer hela tiden samverkar på alla nivåer. Kunskapsutvecklingen beskrivs därmed som en långt mer komplicerad process än vad den individcentrerade forskningen antyder. Även om man kan ifrågasätta applicerbarheten av Kuhns paradigmbegrepp inom de humanistiska vetenskaperna, kvarstår det faktum att hans teorier i den praktiska förlängningen fick många humanister att inse komplexiteten i sin vetenskapliga verksamhet.

Debatten inom arkeologin har de sista två decennierna präglats av denna ökade kunskapsteoretiska medvetenhet. Dock kan man med fog hävda att denna medvetenhet har haft svårt att på djupet påverka den arkeologiska forskningen. Detta faktum har bl a påpekats av Marie-Louise Stig Sörensen som menar att den ökade förståelsen för kunskapsteoretiska problem har en passiv, mottagande karaktär. Man har konstaterat problemen, men inte förmått att integrera den nyvunna kunskapen i den fortsatta kunskapsproduktionen (Sörensen 1984:38). Delar av det arkeologiska forskarsamhället har dock påverkats i högre grad än andra, vilket under senare tid har medfört att externalistiska tolkningsförsök trots allt blivit vanligare i den arkeologiska historieskrivningen (Se

bl a Kristiansen 1984, Trigger 1981 och 1984 nedan).

Det är dock egentligen svårt att hitta renodlade representer för respektive riktning eftersom det ofta finns olika analysnivåer inom en och samma publikation. Det kan bl a ta sig uttrycket att man i inledningskapitel framhåller arkeologins koppling till tex nationalism (externalistisk förklaring) för att sedan gå över till att diskutera enskilda personers betydelse för utvecklingen (internalistiskt perspektiv).

Internalistiska tolkningar.

Ett gemensamt drag för många publikationer inom den internalistiska traditionen är den kraftigt deskriptiva slagsidan i framställningsformen. Det är sällan det antyds att det finns några egentliga problem med att skriva historia. Indirekt visar författarna därför sig ha en stark tro på en värderingsfri, objektiv vetenskap där kunskapen tillväxer kumulativt. Detta sker som en produkt av att diverse dugliga personer gör nya upptäckter och för den arkeologiska verksamheten framåt. Både Glyn Daniel (A Hundred and Fifty years of Archaeology, 1975) och Ole Klindt-Jensen (A History of Scandinavian Archaeology, 1975) väljer framställningssätt där personer och enskilda upptäckter hela tiden utgör drivkrafterna i utvecklingen. Stor vikt läggs t ex vid treperiodsystemet och dess spridning.

Det är få arkeologihistoriska publikationer inom denna forskningstradition som har uttalad metodik eller teoretiska utgångspunkter, utan dessa blir ofta produkter av implicita ställningstaganden och prioriteringar. Ett exempel på val av metodik är hur man väljer att periodisera arkeologihistoria. Ur ett individcentrerat perspektiv väljer Ole Klindt-Jensen periodindelningar som exempelvis "Danish Archaeology under Worsaae", "Scandinavian Dialogue: Montelius and Müller" eller "Danish

archaeology after Müller" (Klindt-Jensen 1975:68, 84 och 125). Här smälter alltså arkeologihistoriska perioder samman med framstående arkeologiska personligheter. Man får därmed nästan intrycket av att utan ovan nämnda personer skulle vi inte ha någon skandinavisk arkeologi.

Man kan kanske se den internalistiska traditionens iver att hela tiden periodisera arkeologihistorien som ett överföringsproblem: arkeologer skriver arkeologihistoria som arkeologer skriver arkeologi. Sten, brons, järn - Worsaae, Montelius, Müller... det låter sig alltför lätt göras.

Externalistiska tolkningar.

Sambandet mellan arkeologi och politik är ett ofta behandlat ämne hos forskningshistoriskt intresserade arkeologer. Just kopplingen mellan arkeologi och omgivande samhälle utgör därmed ett tacksamt exempel på externalistiska tolkningsförsök. Från en nordisk horisont kan man nämna det ökade intresset för Slesvigs fornlämningar som bl a Worsaae visade efter krigsslutet 1864, då danskarna förlorade denna provins till tyskarna. Worsaae avvisar i sin avhandling - som utkom 1865 - tyska påståenden om etnisk och kulturell samhörighet mellan Syd-Jylland och Norra Tyskland (Kristiansen 1978:296). Indirekt påverkade detta också den kronologiska forskningen, eftersom Worsaae blev tvungen att isolera 400-talet tidsmässigt som stöd för sin argumentation. Detta för att kunna hävda att det inte var så att tyskarna slagit sig ned i området efter det att anglerna lämnat det. På så sätt begåvades alltså järnåldern med en tredje period; den "mellersta järnåldern", 450-700 e. Kr (Gräslund 1974:139ff).

En annan typ av koppling mellan politik och arkeologi ligger till grund för Bruce Triggers tolkning av New Archaeologys (NA) framväxt i Amerika. Han menar att NA kan ses som ett arkeologiskt

uttryck för efterkrigstidens mer subtila amerikanska imperialism:

"By denying the validity of studying the prehistory of specific parts of the world, the New Archaeology asserts the unimportance of national traditions themselves and of anything that stands in the way of American economic activity and political influence"

(Trigger 1984:366).

Sociala och ekonomiska förhållandena utgör också vanliga externalistiska utgångspunkter för tolkningar av olika arkeologiska manifestationer. Trigger framhåller ofta i sina publikationer sambandet mellan medelklassens ekonomiska tro (eller tvivel) på framtiden och olika tendenser i arkeologisk teoriutveckling. Efterkrigstidens optimism i USA leder enligt Trigger till nyevolutionistiska förklaringsmodeller och det sena 60-talets tvivel på att framsteg innebär utveckling för fram till diverse arkeologiska katastrofteorier (Trigger 1981:148f).

1780-talets landreformer i Danmark används som utgångspunkt för Kristian Kristiansens resonemang kring grundandet av Nationalmuseum. Landreformerna ledde till en kraftig nyuppodling av tidigare obrukad mark, vilket fick till följd att en stor mängd fornfynd gjordes. Denna situation ledde så småningom till att en Oldsakskomitee och ett Nationalmuseum inrättades (Kristiansen 1978:294).

En författare som explicit säger sig vilja skriva "A Social History" men inte gör det är engelsmannen Kenneth Hudson. I inledningen till boken A Social History of Archaeology. The British Experience (1981) skisserar han upp en serie intressanta forskningsteman; bl a om hur pengar, utbildningsnivå och klasstruktur påverkar den arkeologiska verksamheten. Tyvärr ägnas sedan resten av boken åt att sorgfälligt undvika dessa teman. Tvärtom faller

Hudson hela tiden på knä för arkeologiska "genius" och "giants" och visar ett påfallande intresse för anekdotiska utvecklingar. Visserligen finns det ibland ansatser till att framhålla t ex järnvägens betydelse för uppkomsten av arkeologiska sällskap, men dessa ansatser är hela tiden underordnade en mycket traditionell historieskrivning. Dessutom visar han sig - i likhet med många andra engelsmän - ha stora svårigheter att analytiskt betrakta Englands förflutna som kolonialmakt. Engelska arkeologer i imperiets tjänst kan till exempel beskrivas som:

"This remarkable race of British diggers in hot and unpleasant places..." (Hudson 1981:97).

Kenneth Hudson publikation utgör därmed ett alldeles utmärkt exempel på att nya teoretiska strömningar först ger sig tillkänna i programförklaringar och förord. När sedan materialet skall behandlas utifrån de nya utgångspunkterna så blir dock traditionens makt ofta för stark: Man faller tillbaka och skriver som alla andra.

Det Post-Processuella perspektivet.

Den Post-Processuella arkeologins utgångspunkter för historieskrivning kommer jag nedan endast att beröra kortfattat eftersom det än så länge är relativt få arkeologihistoriska arbeten publicerade inom denna tradition.

Inom den Post-Processuella skolan ges arkeologihistorien en aktiv roll för förståelsen av ämnets egna, aktuella teoribildningar. Här framhålls att kunskap om ämnets egna historia är nödvändigt för att kunna utveckla nya och fruktbara teoretiska angreppssätt. Man skall på detta vis undvika att göra om gamla misstag (Sörensen 1984:38). Man vill också betona att det inte endast är det omgivande samhället som formar arkeologins utveck-

ling, utan att varje ämne är unikt och har en egen logik som också spelar en aktiv roll i ämnets utveckling.

Den Post-Processuella arkeologins ansatser till historieskrivning kan kanske därför - starkt förenklat - ses som ett försök att integrera internalistiska och externalistiska tolkningar av händelseförlopp. Nu är dock detta knappast något nytt vetenskapsteoretiskt grepp. Inom vetenskapssociologin finns den sk Edinburghgruppen som med sitt "strong program" helt förkastar dikotomin mellan interna och externa faktorer. De ser istället vetenskapen som en del av kulturen och lägger inte - som brukligt är - tonvikten vid en hypotes eventuella sanningshalt, utan de studerar istället dess funktion som legitimerande kraft i en social kontext. I sina undersökningar fokuserar sig därför Edinburghgruppen ofta på vetenskapens användning i samhället (Elzinga & Jamison 1984:168f).

Den Post-Processuella synen på den arkeologiska vetenskapens utveckling belyses kanske bäst av följande citat:

"The development of a discipline, however is not merely a result of its relationship to contemporary society. If this interaction alone were responsible for the development of a subject all subjects would have similar histories". (Sörensen 1984:39).

Bo Gräslund gör i sin ensamtredning (Svensk arkeologisk forskning - mål, medel och resurser, 1981), följande närmast Post-Processuella reflexion kring det unika med arkeologin som humanistisk vetenskap:

"Frågan är dock om inte denna för en historisk vetenskap enastående ansvällning av det disponibla källmaterialet har hämmat arkeologiens vetenskapliga

utveckling. Härigenom har arkeologiens företrädare överallt i världen kunnat undvika att på allvar ta itu med sina vetenskapliga kriser. Genom att ta sin tillflykt till något jungfruligt material har man ju ändå alltid varit i stånd att presentera nya och intressanta resultat. Utan tvekan har detta rent generellt utgjort en broms på arkeologiens metodiska utveckling och målsättningsdiskussion". (Gräslund 1981:25).

Gräslunds exempel är både välvalt och tänkvärt. Svårigheten är som jag ser det att betonandet av varje ämnes särart kan leda till att man lätt hamnar i en diskussion om hönan eller ägget. Uppstår ett ämnes särart som en produkt av dess förhållande till samhället - eller sker detta "av sig själv"? Har det arkeologiska materialet en given "natur" som gör att arkeologi bara kan se ut på ett sätt?

Traditionsmotsättningar.

Forskares olika syn på arkeologins historiska utveckling är i grunden en spegel av deras olikartade kunskapsteoretiska uppfattningar. Till exempel påverkar en forskares världsbild och vetenskapsideal hela tiden forskningsprocessen på alla nivåer (Se bl a Törnebohm 1983:7); det må sedan röra sig om gravfältsanalyser eller historiska studier kring Montelius och den typologiska metoden. Grundläggande värderingar som t ex synen på objektivitet och empirins betydelse i forskningsprocessen får naturligtvis betydelse för hur man betraktar sin vetenskap både ur ett samtids- och historiskt perspektiv.

Diskussionen i Norge mellan Bjørnar Olsen och Anders Hagen om samekulturen i efterdyningarna av Altakonflikten lägger i dagen två helt olikartade vetenskapliga förhållningssätt (Hagen 1986 och Olsen 1986). Hagen framhåller att vetenskap och politik bör

hållas åtskilda och drar paralleller mellan Kossinnas arkeologi och samernas hävdande av gamla landområden. Han förnekar dock inte att externa krafter påverkar arkeologin, men tar avstånd ifrån att man använder:

"... arkeologiske argumenter for å legitimere visse etniske gruppers rettigheter,..." (Hagen 1986:277).

Hans betoning av den värderingsfria vetenskapen röjer därmed också en tro på att vetenskapen kan bedrivas objektivt.

Bjørnar Olsen menar dock att det aldrig går att vara "objektiv" i ordets rätta bemärkelse och framhåller att Hagen själv ingår i en tradition även om han inte tycks vara medveten om detta. Hagen har själv varit med om att "skapa" en enhetlig, dominerande, norsk förhistoria i vilken samerna (de dominerade) egentligen inte ingår. Olsen påpekar också det paradoxala i att de forskare som försöker tydliggöra arkeologins dolda politiska dimensioner, själva blir anklagade för att politisera densamma (Olsen 1986:37 och Scholte 1981:165). Ett liknande perspektiv anlägger Christian Keller som menar att:

"... en forsker som ikke er vant til å se sin vitenskap i en politisk sammenheng, ikke heller vil bli oppmerksom på når han blir misbrukt". (Keller 1978:80).

Just de politiska dimensionerna ligger också till grund för Bjørnar Olsens kritik av New Archaeology som han menar till stora delar är politisk naiv: Medan andra humanistiska vetenskaper i slutet av 60-talet diskuterade omöjligheterna med en värderingsfri vetenskap, tillhandahöll NA positivismen som en metod att nå objektivitet och "sanning" (Olsen 1986:38). Även Mahler et. al. resonerar i dessa banor och menar att NA är ett typiskt och avskräckande exempel på hur arkeologer isolerar sig från samhälls-

debatten (Mahler et. al. 1984:217).

Även representanter för den Post-Processuella arkeologin har gjort NA till huvudmotståndare för sin kritik. New Archaeologys otvivelaktigt positivistiska drag, med sökandet efter lagbundenheter och en stark tro på kvantitativa metoder, står i kontrast till den Post-Processuella skolans uttalade misstro mot "objektiv" forskning och konstruerandet av generella lagar. James B. McVicar kritiserar också NA för att vara historielösa när det gäller deras egen disciplin (McVicar 1984:5).

Även den mer traditionsbundna historieskrivningen med utpräglad förkärlek för internalistiska tolkningar utsätts för skarp kritik. Glyn Daniel kritiseras bl a för att ge en alltför förenklad bild av en kontinuerligt progressiv kunskapsutveckling (Fahnestock 1984:9). Marie Louise Stig Sörensen betonar faran med ett alltför individcentrerat perspektiv och anför synen på Kossinna som ett varnande exempel. Hon menar att man genom att beskriva Kossinnas arkeologi som något exceptionellt och specifikt för honom, förlorar viktiga komponenter som är nödvändiga för en mer komplex förståelse:

"His work has, therefore, come to be understood as a unique archaeology from which we can easily separate ourselves. Kossinnas archaeology does, however, share at a certain level the same characteristics as all other archaeologies. The differences must, therefore, primarily lie in the specific ideology employing the archaeological knowledge rather than in the nature of its generation". (Sörensen 1984:39).

Det är här frestande att dra paralleller med den allmänna demoniseringen av nazityskland som är så vanlig i populärkulturen: I båda fallen kan snäva och känsloladdade värderings-

grunder hindra oss från att dra historiska lärdomar av det inträffade. Om man förklarar nazismen som en produkt av ett sjukligt förvridet tyskt själsliv kommer man inte att vara uppmärksam på om samma sak inträffar i ett annat land, under ett annat namn.

Här skulle jag vilja konkludera följande: Det internalistiska förhållningssättet är i större utsträckning en produkt av omedvetna val och prioriteringar än det externalistiska. Detta får till följd att man sällan eller aldrig ser egentlig polemik från den mer individcentrerade, internalistiska forskningen, medan det omvända förhållandet däremot är vanligt.

Mot ett traditionsbrott i historieskrivningen ?

Problemet med den hittills skrivna arkeologihistorien är å ena sidan ett alltför stort betonande av individer och enskilda händelser, å andra sidan alltför generella förklaringsmodeller. (Typ ekonomisk pessimism = arkeologiska katastrofteorier.) Komplexiteten inom forskarsamhället och dess förhållande till det omgivande samhället er naturligtvis oändligt mycket större än som så. Här finns det alltså ett stort behov av att konstruera hållbara "argumentationsbryggor" mellan de olika nivåerna. Möjligen kan den Post-Processuella skolans uttalade intresse både för "inre" och "yttre" strukturer bära frukt, men det är ännu för tidigt att uttala sig om. Dessutom är jag inte helt säker på vad de menar med ett ämnes "inre logik". Innefattar detta också forskarna, producenterna av kunskapen, eller fungerar "ämnet" isolerat?

Rubrikens fråga är svårbesvarad. Om man utgår ifrån det ökade intresset för de externalistiska och Post-Processuella tolkningsmöjligheterna de senaste åren, skulle man kanske kunna hävda att ett brott ägt rum. Men det hör ju också till saken, och här

kommer vi in på forskningssociologins område, att varje tradition vill profilera sig gentemot den föregående. Detta sker ofta genom en överdriven polemik och ett därtil kopplat förstorande av skillnaderna mellan sig och föregångarna. Detta gäller både traditioner i vid och snäv mening: Den Post-Processuella skolans kritik av New Archaeology eller tex Arne B Johansens polemik mot Malmer.

Det finns alltså all anledning att vara försiktig med användningen av begreppet traditionsbrott.

LITTERATURFÖRTECKNING

- CHILDE, V G. 1958: Retrospect. Antiquity, vol 32. Sid: 69-74.
- CLARKE, J D. 1986: Arhaeological retrospect 10. Antiquity, vol 60. Sid: 179-188
- DANIEL, G. 1975: A Hundred and Fifty Years of Archaeology. London.
- ELZINGA, A & JAMISON, A. 1984: Forskningssociologi. Forskning om forskning eller konsten att beskriva en elefant, sid: 142-190. Ed: Bärmark, J. Lund.
- FAHNESTOCK, P J. 1984: History & Theoretical Development: The Importance of a Critical Historiography of Archaeology. Archaeological Review From Cambridge, vol 3:1. Sid: 7-18.
- GRÄSLUND, B. 1974: Relativ datering. TOR XVI.

- GRÄSLUND, B. 1981: Svensk arkeologisk forskning - mål, medel och resurser. RAA Rapport 1981:5. Stockholm.
- HAGEN, A. 1986: Arkeologi og politikk. Viking bd XLIX. Sid: 269-277.
- HESSEN, B. 1931 (1972): De sociala och ekonomiska förutsättningarna för Newtons "Principia". Ur Idé och klass, sid 90-135. Ed. R Ambjörnsson. Stockholm.
- HUDSON, K. 1981: A Social History of Archaeology. The British Experience. London.
- KELLER, C. 1978: Arkeologi - virkelighetsflukt eller samfunnsforming. Oslo.
- KLINDT-JENSEN, O. 1975: A History of Scandinavian Archaeology. London.
- KRISTIANSEN, K. 1978: Dansk arkeologi - fortid og fremtid. Fortid og nutid XXVII. Sid: 279-319.
- KRISTIANSEN, K. 1984: Danish Archaeology in the 1980:s. Journal of Danish Archaeology 3. Sid: 205-215.
- KUHN, T. 1962 (1970): The Structure of Scientific Revolutions. Chicago.
- LAKATOS, I. 1974: History of science and its rational reconstructions. The Interactions between Science and Philosophy. Ed: Yehuda Ekana.
- MAHLER, D, PALUDAN-MULLER, STUMANN-HANSEN. 1984: Danish Archaeology in the 1980:s - beyond theoretical poverty? Journal of Danish Archaeology 3. Sid: 215-217.

- MALMER, M. 1964: Metodproblem inom järnålderns konsthistoria. Acta Archaeologica Lundensia. Ser. in 8. 3. Lund.
- MCVICAR, J B. 1984: Social Change and the Growth of Antiquarian Studies in Tudor and Stuart England. Archaeological Review From Cambridge, vol 3:1. Sid: 48-67.
- NILSSON, I. 1984: Vetenskapshistoria. Att studera vetenskapens förändring. Forskning om forskning eller konsten att beskriva en elefant, sid: 105-141.
Ed: Bärmark, J. Lund.
- OLSEN, B. 1986: Norwegian archaeology and the people without (pre-) history: or how to create a myth of a uniform past. Archaeological Review from Cambridge, vol 1:5. Sid: 25-42.
- SCHOLTE, B. 1981: Critical anthropology since its reinvention. The Anthropology of Pre-Capitalist Societies, sid:148-184. Ed. Kahn, J. and Liobera, J. R. London.
- SÖRENSEN, M L S. 1984: Changing Images of Archaeology. South Scandinavian Archaeology 1818 to 1978. Archaeological Review From Cambridge, vol 3:1. Sid: 38-47.
- TRIGGER, B. 1981: Anglo-American Archaeology. World Archaeology 2/13. Sid: 138-155.
- TRIGGER, B. 1984: Alternative Archaeologies. Man. Sid: 355-370.
- TÖRNEBOHM, H. 1983: Studier av kunskapsutveckling. Karlshamn.

DE GLEMTE DØDE PÅ ARBEIDERSAMFUNNETS Plass

SJUR HARBY

Sommeren og høsten 1989 ble det gjennomført arkeologiske undersøkelser på Arbeidersamfunnets plass i Oslo. Under arbeidet med Henrik Ibsen - ringen ble det funnet flere kistegraver og Universitets Oldsaksamling ble på kort tid anmodet om å ta hånd om "spesialavfallet". I løpet av tre hektiske sensommeruker ble ialt 23 graver registrert. 21 av disse inneholdt velbevarte skjelett. I tillegg ble en del omrotete knokler tatt inn. Områdets størrelse var ca. 50 m² Utover høsten ble ytterligere ca. 80 kister tatt opp. Tid og økonomi tillot ikke her noen annen form for dokumentasjon enn spredte notater. Alt materiale ble siden fraktet til Universitetets Oldsaksamling for nærmere undersøkelse ved Fysisk - Antropologisk Laboratorium.

CHRISTIANIA TUGTHUS

Det viste seg ved nærmere undersøkelse at gravene stammet fra Christiania Tugthus kirkegård. Denne institusjonen ble grunnlagt i 1741 etter en lang og trang fødsel. Gjennom nærmere 200 år kom komplekset i Storgaten 33 til å prege byen og dens befolkning. På folkemunne ble stedet kalt "spinnehuset" eller "strømpehuset", og dette avspeiler

enkelte av aktivitetene. Totalt var det registrert 56 beskjeftigelser, hvorav tobakkspinding, veving, karding og spinning var blant de viktigste. Ikke overraskende siden kvinner var i overvekt blant fangene de første årene. Dette skyldtes at Norge tidligere ikke hadde hatt noen straffeanstalt for kvinner. Skulle Eva straffes måtte hun sendes til Danmark. Dette var tungvint, og de fleste dommer ble ikke eksekvert med mindre det dreide seg om alvorlige forbrytelser.

Gårdsinteriør fra tukthuset. Til venstre i bildet ses litt av hovedfløyen og den søndre sidefløy.

Foto: Oslo Bymuseum.

ET STORT PROBLEM

"Ingen uden Selvraadige, lade, modvillige, drukkenbolte, friske, ugidelige og arbeidsføre betlere skal modtages i Tugthuset, ikke de skrøpelige og rette fattige".

Flokker av omstreifere strøk land og strand rundt som et levende vitnesbyrd om de mange kriger og dårlige tider på 1700-tallet. Kristiania "vrimler av Betlere ", skriver en engelsk reisende i 1790-årene. "Selv Gangene og Værelsene i det Hotel vi Boede var aldri fri for tiggere".

I tillegg var det mulig for foreldre med vriene barn og få disse tuktet til god oppførsel. Likeledes var det med de såkalte "dovne konfirmanter" som forble tukthusfanger til de hadde stått for presten. Noen av dem døde før de kom så langt.

ELENDIGE FORHOLD

Tukthuset ble bygget for 150 personer, men ble snart for lite. Etter hvert som kriminallovgivningen forandret seg ble flere og flere straffet med tukthus. Forholdene ble etter hvert prekære. Fangene lå ofte to og tre i sengen, og luften i sengekammerene skal ha vært så ille at selv dagelang lufting var til liten hjelp mot stanken. Ikke sjelden forsøkte da også fangene å slippe unna. Ble de tatt var straffen hard. Ifølge A. Daae ble det i løpet av et år "dikteret Afpiskning 30 Gange paa Kvinder og 22 Gange paa Mænd". Rømninger, bråk, og tyverier var ikke uvanlig og straffens avskrekkende virkning viktig. Avpiskningen foregikk til "Stolpen i Gaarden", hvor samtlige lemmer ble tvunget til å overvære avstraffelsen. Dette skjedde vanligvis hver mandag i 1750 - årene. Dommen kunne lyde på "25 Slag strax og 25 Slag hver Mandag i 5 Uger". Var fangen uforbederlig sto hullet i kjelleren til hans disposisjon. Dette var mørkt, kaldt, og rått. Kosten var vann og brød. Overinspektøren bestemte hvor langt opphold den enkelte trengte.

Christiania Tugthus slik noen fremdeles vil huske det. Bildet er tatt fra Storgaten og i bakgrunnen skimtes Oslo Domkirke.

Foto: Oslo Bymuseum.

DEN ASFALTERTE KIRKEGÅRDEN

"Af Bekvemmelighedshensyn og for at spare Udgifter paa Byens Kirkegaard blev der anlagt en egen Kirkegaard paa Tugthusets Løkke, tæt op til den store Bagbygning. Ved Slutningen af 1770 - Aarene blev Kirkegaarden flyttet til Løkkens længst bortliggende Del, dens sydvestre Hjørne. blev den utvidet med et Stykke af Overinspektørens Have"(Daae s.132).

Christiania Tugthus ble avviklet i 1880 - årene. Institusjonen var ikke lenger tidsmessig nok. Likevel fortsatte det som straffanstalt for kvinner i enda noen ti-år, inntil Bredtvedt Kvinnefengsel stod ferdig. Bygningene ble revet i 1938, til tross for at de var erklært bevaringsverdige. Siden kom Henrik Ibsens gate og Arbeidersamfundet. Tugthuset gled ut av Oslo - borgerens bevissthet. Tilbake sto en 100 meter lang rivnings-truet bruddstensmur, og 8 minutter film som viser den gamle institusjonen før og under sanering. Et verdifullt stykke sosialhistorie forsvant fra byens ansikt, inntil Oslo Vei-vesen "gjenoppdaget" kirkegården en maidaag 1989.

TUKTHUSPROSJEKTET

Oslo Veivesen bevilget ca. 140.000 kr. til den arkeologiske undersøkelsen. Dette var avgjørende for gjennomføringen av projektet. Det finnes ingen lov som beskytter gravene på Arbeidersamfunnets plass. Lov om kulturminner av 1978 omfatter bare gravminner fra før 1536. Vil man sikre denne type materiale for etterslekten er en derfor prisgitt utbyggers velvije. Med Oslo Veivesen har samarbeidet vært det aller beste, både før, under og etter utgravningen.

Omstendighetene omkring den arkeologiske undersøkelsen er i mange henseende spesielle. Det dreier seg om et etter-reformatorisk materiale, jordbunnsforholdene skapte meget spesielle bevaringsforhold og det foreligger et enormt tilfang av skriftlige kilder. Utgravningen vakte derfor stor interesse utover arkeologenes rekke. Dette resulterte i et samarbeidsprosjekt som våren 1990 inkluderer 20 mennesker, studenter, forskere og andre interesserte. Resultatet av dette arbeidet vil foreligge i en rapport.

FORMIDLING

Undersøkelsen fant sted i nyhetsknappe tider. Medias interesse var derfor stor. For å følge opp denne interessen, laget studentene en utstilling i forbindelse med Historisk Museums familiedag. Denne ble så godt mottatt at den senere ble gjenoppsatt på museets anmodning. I samme anledning ble det laget en brosjyre om tukthuset. Denne ble trykket i 700 eksemplarer for gratis utdeling. Det kulturhistoriske aspektet ble her vektlagt. Studenter og ansatte forklarte og besvarte spørsmål fra publikum. Ca. 2000 mennesker så utstillingen søndag 26.11.89. Etter den tid har mange skoleklasser frosset nyskjerrig på ryggen av det utstilte mannskjelettet. Kisten ble laget av tilfeldig kiste-bord funnet i løpet av gravningen. Denne må derfor ikke tillegges

noen vitenskapelig betydning. Utstillingen planlegges forandret og utvidet i takt med den nye kunnskap som prosjektet avstedkommer.

LITTERATUR:

- Andersson, J 1989. Rapport fra Arkeologisk utgravning
Strand, G.V. av Christiania Tugthus kirkegård
21.08. - 11.08. 1989.
Universitetets Oldsaksamling.
- Berg, A. 1937. Tugthuset.
St.Hallvard nr.1, s. 49 - 87.
Oslo.
- Sellevold, B.J. 1989. Rapport nr. 1 om Universitetets
Oldsaksamlings arkeologiske virk-
somhet i forbindelse med arbeidene
på Henrik Ibsen - ringen i Henrik
Ibsens gate, høsten 1989.
Universitetets Oldsaksamling, Oslo.

TUKTHUSFUNNENE I OSLO

Noen kommentarer

PER HOLCK

Under arbeidet med "Henrik Ibsen-ringen" i Oslo, kom det siste år frem endel skjeletter fra den såkalte Tukthustomten mellom Storgaten og Torvgaten. Funnene er gitt stor publisitet på en uforbeholden måte som etter min mening kan virke villedende, både artiklene i pressen og utstillingen på Historisk Museum. Da vi vet at Anatomisk Institutt i flere år brukte området til begravelser av kadavre etter endt disseksjon, synes jeg det er rimelig å knytte noen kommentarer til dette.

Tukthuset i Christiania sto antagelig ferdig høsten 1738. Det var en slags sosial institusjon som fra 5 om morgenen til 8 om kvelden skulle banke arbeidsgleden inn i løsgjengere, fattige o.a. Bygningen var innredet som en fabrikk med ull- og lin-spinneri, farveri, veveri, garveri og tobakkspinneri. Fundasen er datert 2. desember 1741; samtidig ble de første 30 lemmene tatt inn.

I 1746 ble det anlagt en tobakksplantasje (!) på Tukthusets løkke for derved å unngå importutgiftene. Den ble i 1753 forpaktet av Jens Jacobsen - grunnleggeren av Tiedemanns tobakksfabrikk. "Ald Jorden i Løcken bruger hand til Tobacks Plantage", heter det i en samtidig rapport, og i 1778 ble tobakksspinneriet utvidet med en snusfabrikk som ble drevet til 1791. Åpenbart har

altså ikke løyken vært brukt til andre formål i denne tiden.

Belegget økte snart til over 150; enkelte år var det mer enn 200 stuvet sammen her. På sovesalene kunne det noen ganger ligge opptil tre mennesker i hver seng. Overbelegg sammen med slett hygiene, selv etter datidens målestokk, gjorde at "store og langvarige Sygdomme overfalde de fleste saa snart de ere indkomne". Vi må derfor tro at det ganske snart oppsto behov for en kirkegård her. Den ble anlagt like nord for hovedbygningen, slik det fremgår av M.S. Døderleins plan fra 1769 1).

Som vi kan se av diagrammet 2), har dødeligheten ved Tukthuset vært høy - ja, den har noen ganger vært det tidobbelte av hva man hadde i "Slaveriet" på Akershus. I den oppførte tidsepoken - fra dødslistenes første år og til 1830, da begravelserne på Tukthusområdet mer eller mindre hadde opphørt - var antall begravelser ca. 15 pr. år i gjennomsnitt, dvs. at ca. 10% av de innsatte har dødd hvert år! Særlig høye tall har vi for nødsårene på 1770-tallet og under krigstiden 1807-14, med et ekstremt antall (=130) i 1809.

I den første tiden har belegget og dermed den relative dødeligheten vært størst blandt kvinnene. Etterhvert som Tukthuset fra 1780-årene gikk over til å motta stadig flere kriminelle elementer 3), inntil det fra 1813 ble et regulært fengsel, ser vi at antall menn øker for så igjen å avta, idet Akershus festning og senere Botsfengselet tok hånd om disse.

Vi finner et ikke lite antall barn blandt de døde: 10-20% av samtlige for det aktuelle tidsrom. Ofte er det spedbarn som følger med moren eller som fødes på Tukthuset, noen er hittebarn, mens andre er satt dit av foreldrene for å forbedre seg 4). En forholdsvis stor andel av tukthusbarna ble begravet på andre kirkegårder (Vaterland, Aker, Vår Frelses).

Antall begravelser på Tukthuskirkegården har for det aktuelle tidsrom vært 1102. I tillegg kommer Tukthus-personalet som også står oppført i dødslistene; de ble imidlertid nedsatt på Vår Frelses kirkegård "med fuld Ceremonie", i motsetning til lemmene.

Tukthuset var egen menighet mellom 1741 og 1801. I årene 1801-23 var den forenet med Oslo (Gamlebyen) og Oslo hospitals menighet; 1823-38 hørte den under Garnisonsmenigheten. Derefter ble den igjen utskilt som egen menighet, men hadde felles prest med "Slaveriet" på Akershus. Siden hadde Tukthuset sin egen prest.

I 1811 ble Universitetet opprettet, og høsten 1814 begynte den medisinske undervisningen. Allerede fra starten av var man oppmerksom på at det kunne bli problemer med å skaffe tilstrekkelig undervisningsmateriell - dvs. lik - for studentene, som riktignok var fåtallige den første tiden. I fakultetsmøte 14. november 1814 foreslo man å søke Kollegiet om tillatelse å tilskrive Kommandantskapet, Stiftsdireksjonen og politimesteren i byen "for at erholde Cadavera af afdøde Slaver, Tugt- og Fattighuslemmer eller Forbrydere til Undervisning i Chirurgien ved Universitetet" 5). En uke senere kom følgende svar fra Det akademiske kollegium: "Commendantskapet og Stiftsdirektionen tilskrives, derimod ikke Politimesteren, da der gives saa faa Forbrydere, som kunde erholdes til anatomisk Brug efter deres Død". Man satte som betingelse at de "naar de vare afbenyttede, efter Anmodning atter vorde borttagne fra Anatomiekammeret og henbragte paa Kirkegaarden".

Vår Frelzers kirkegård var neppe tenkt til slik bruk, og Vaterlands fattigkirkegård var blitt nedlagt i 1811. Man kan derfor anta at man har ment Tukthuskirkegården - men hvilken? Her gir igjen diagrammet oss etpar opplysninger. Vi ser at begravelsene avtar merkbart fra 1780-årene for så i neste decennium nærmest å opphøre. Det skyldtes ikke reduksjon i inntaket og neppe bedre hygieniske forhold med mindre dødelighet, selv om vi gjerne vil tro det, men tvert imot det faktum at den gamle kirkegården, slik den er tegnet inn på Døderleins plan, rett og slett var full. Det kan vel høres rimelig ut, for den hadde tatt imot nærmere 600 lik i løpet av det halve århundre den hadde eksistert. I dødslistene

fra Tukthuset ser vi at man samtidig går over til å bruke de andre kirkegårdene i byen.

Vi kan derfor være temmelig sikre på at det kirkegårdsområde som er tegnet inn på Patrochlus Hirsch's kart fra 1794 - flere år før begravelsesantallet nådde sitt minimum - ennå bare har vært et fremtidig prosjekt og ikke en reell gravplass. Som arkitekt for Tukthuskirkens utforming har han vel også hatt hånd om gravproblemene og sett seg ut dette området på tobakkplantasjen som nå, etter at snusfabrikken ble nedlagt tre år tidligere, ikke lenger var lønnsom. Det er grunn til å tro at den nye kirkegården neppe har blitt tatt i bruk før etter 1800, da man ellers ikke ville trengt å frakte de døde fra Tukthuset annet steds hen, slik papirene i Statsarkivet forteller.

Det viste seg i høy grad å være påkrevet med en ny kirkegård, ikke minst under krigsårene etter 1807. Mer enn 350 lik ble begravet her i løpet av 12-14 år. Da Universitetet fremkom med sine ønsker, hadde man gått ut fra at tilgangen på lik skulle holde seg uforandret. Svarbrevet på ovenstående henvendelse til Stiftsdireksjonen sier (17/1 1815): "Efter Collegiets Forlangende i behagelig Skrivelse af 21. November f.A. bifaldes, at de afdøde Tugthuslemmer blive hesatte paa Universitetets Anatomiekammer, mod at de, efterat de der ere afbenyttede, begravnes i Tugthuskirkegaarden, og at Tugthusets Overinspecteur foranstalter Ligenes Henbringelse og Tilbageførsel..."

Tilgangen på undervisningsmateriale skulle likevel vise seg å bli utilstrekkelig. På tross av at medisinstudentene ikke var fler enn 2-13 pr. år til langt ut på 1820-tallet, var det samtidige behovet for lik ca. 20 pr. år - altså langt mer enn hva Tukthuset maktet å skaffe, og forholdsvis det mangedobbelte av hva som i dag anvendes. Det store behovet skyldtes datidens manglende muligheter for konservering av kadavrene. Man dissekerte slik det var gjort siden 1500-tallet, hvor den naturlige forråtnelsesprosessen gjorde anatomien til en tvilsom fornøyelse som man var tvunget til å få unna raskest mulig. Undervisningen be-

gyndte med innvollene som tålte lagringen minst, og den avsluttet med muskler og knokler, altså nærmest i motsatt rekkefølge av hva man gjør i dag. Hjernen befattet man seg ikke med i det hele tatt. Den var et "terra incognita" for anatomene til langt ut i 1850-årene.

Det ble derfor nødvendig å inngå avtale med andre deler av landet for å dekke undervisningsbehovet. Den 11. januar 1820 ble det ved resolusjon bestemt at "afdøde Slavers Legemer maa fra Frederikssteens, Frederikstads og Kongsvinger saavel som Aggershuus Fæstninger afleveres til Brug ved Anatomiekammeret i Christiania imod at dette betaler Transport-Omkostningerne; dog med den Indskrænkning, at de Slaver der døde af smittende Sygdom, eller som førend deres Død have forlangt at blive begravne, eller hvis Slægtninge, forinden Ligene afsendes til Anatomiekammeret, fordre dem jordede, ikke dertil afgives, samt endelig at Transporten af de Kadavera, der saaledes bringes til Anatomiekammeret fra de 3de førstnævnte Fæstninger skal ske i forsvarlig lukkede Kister og kun i den koldeste Aarstid". Vi må tro at de færreste ble returnert, men istedet bragt til Tukthuskirkegården, som samme år var lagt under Staten. Samtidig ser vi at denne nye bestemmelsen reduserte antallet begravelser ytterligere.

Når disse forhold beskrives såvidt inngående, er det fordi "skjelettene fra Tukthuset" kanskje bør vurderes ut fra en annen vinkel. Kanskje kommer de ikke bare derfra, og representerer således ikke noen "gruppe", hverken sosialt eller antropologisk sett. Og dernest fordi funnområdet som nevnt ikke har vært Tukthusets egentlige kirkegård, bortsett fra et kortere tidsrom fordi området, etter 1800, stort sett har vært forbeholdt likene fra "Anatomiekammeret" - dvs. Anatomisk Institutt.

Jeg vil tro at det skjelett som har vært utstilt i monter på Historisk Museum nettopp har vært et slikt "Kadaver". Iallfall har kisten med sikkerhet aldri inneholdt noe lik som er skjulletert på en naturlig måte. Det er en påfallende diskrepans mellom

kiste og skjelett: de forandringer som regelmessig sees på treverkets innside ved en forråtnelsesprosess av tilliggende organisk materiale, mangler her fullstendig slik at utsiden og innsiden nærmest er identiske. Uten at jeg har fått anledning til å studere funnene i detalj, synes det som om de fleste av de fremgravde kistene har dette eiendommelige og velbevarte preg, også den som er avbildet under utgravningen, og som får meg til å tro at det her dreier seg om "anatomisk", nærmest nedlagt som skjeletter.

Angivelig har etpar av de fremgravde funnene vist spor etter anatomenes gjerninger. Man må imidlertid være klar over, som ovenfor nevnt, at prepareringen ofte ble avsluttet før kadaveret var fullstendig skjelettet. At man også har funnet bevarte hjerner, bekrefter nettopp det ovenstående, ikke minst fordi blåleiren i området antagelig har gitt gode konserveringsforhold, -ja, den gir i seg selv grunn til å sette spørsmålstegn for hva man egentlig har gravet opp.

Anatomisk Institutt ville satt pris på å blitt rådspurt i denne saken, da også vi faktisk har endel erfaring i å omgås "etterreformatorisk materiale". Kanskje kunne vi også ha gitt råd vedrørende utstillingsteksten, både når det gjelder ortografien og opplysningene vedrørende DNA, som ikke synes å være representativt for hva man forventer av en universitetsinstitusjon (6).

Noter:

- 1) Her ble det funnet en rekke skjeletter i 1939 i forbindelse med rivningen av Tukthusbygningen.
- 2) Oppstilt etter Tukthusets lister over dødsfall og begravelser (Statsarkivet i Oslo). De begynner med året 1758, uten at vi vet om begravelser har forekommet her tidligere.

3) I 1789 ble straffen for tyveri mildnet og omgjort til tukthusopphold istedet for festningsarbeide.

4) Se Conradine Dunker: Gamle Dage. Christiania 1871.

5) Øvelser i kirurgisk operasjonsteknikk foregikk den gang på lik. Narkosen var jo ikke oppfunnet ennå.

6) Opplysningene om DNA, dens egenskaper og anvendelsesområde er åpenbart skrevet ut fra noe mangelfull sakkunnskap og orientering om dagens situasjon på dette felt.

Påvisning av blod på stenøkser (fra stenalderen?) vil antagelig interessere Rettsmedisinsk Institutt, såvel som Kriminalteknisk laboratorium i ikke liten grad, da dette er ukjente opplysninger for dem.

Fig.1. Plan over Tugthuset med tilliggende "Korn- og Eng-Løkke".
 Efter M.S. Døderleins opmålingstegning fra 1769.
 Pannområdet er antydet i nedre, højre hjørne.

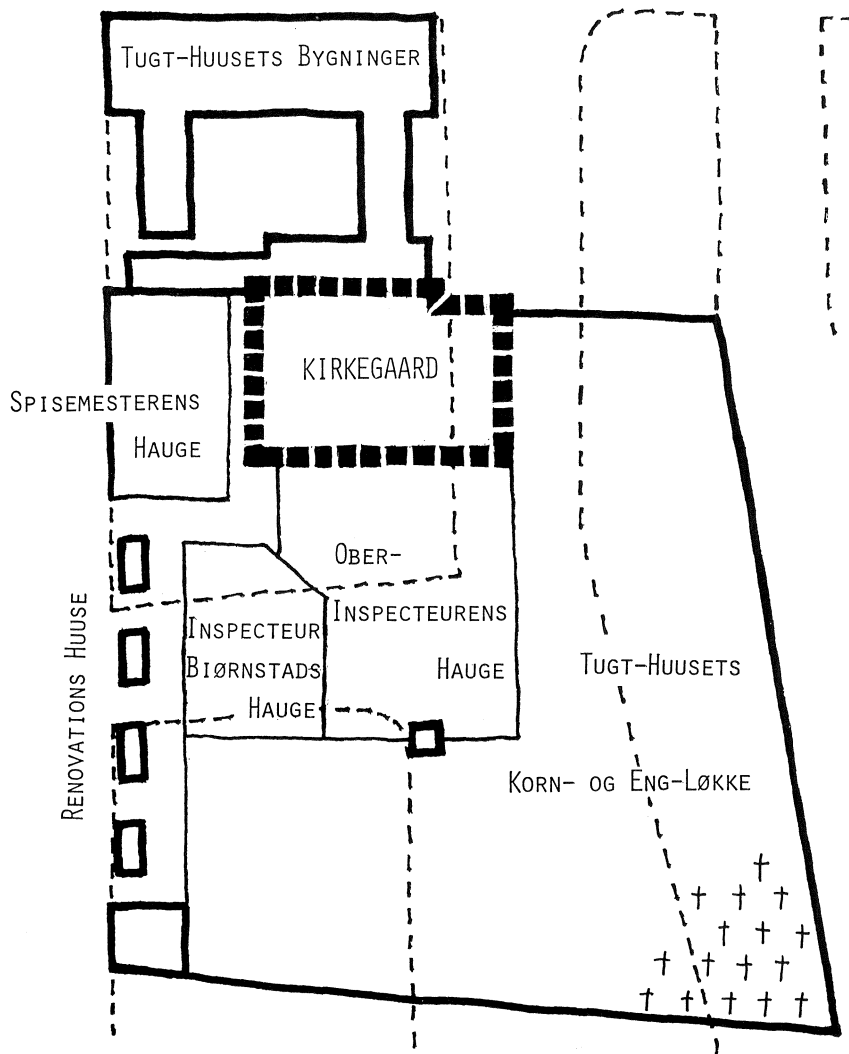
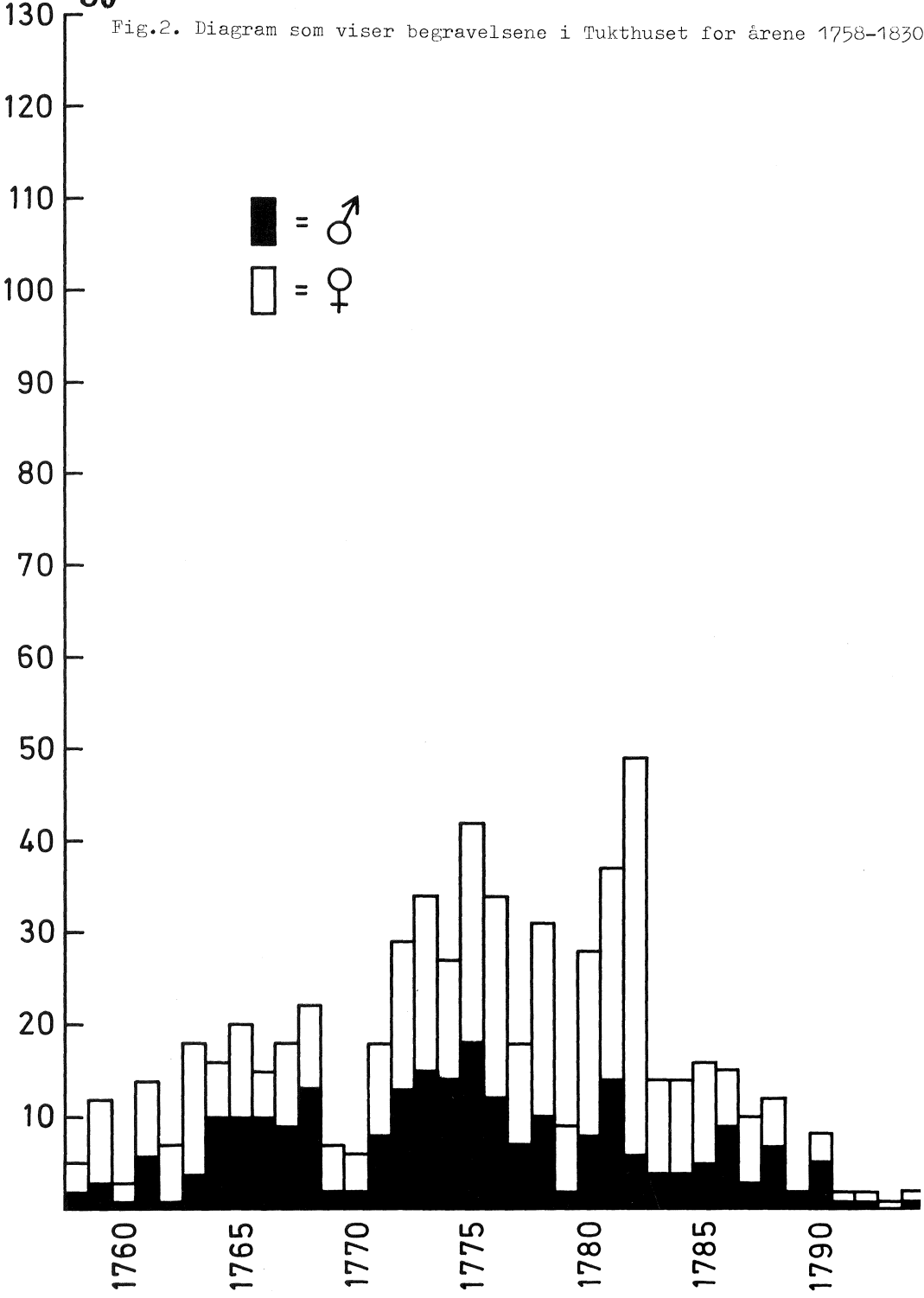
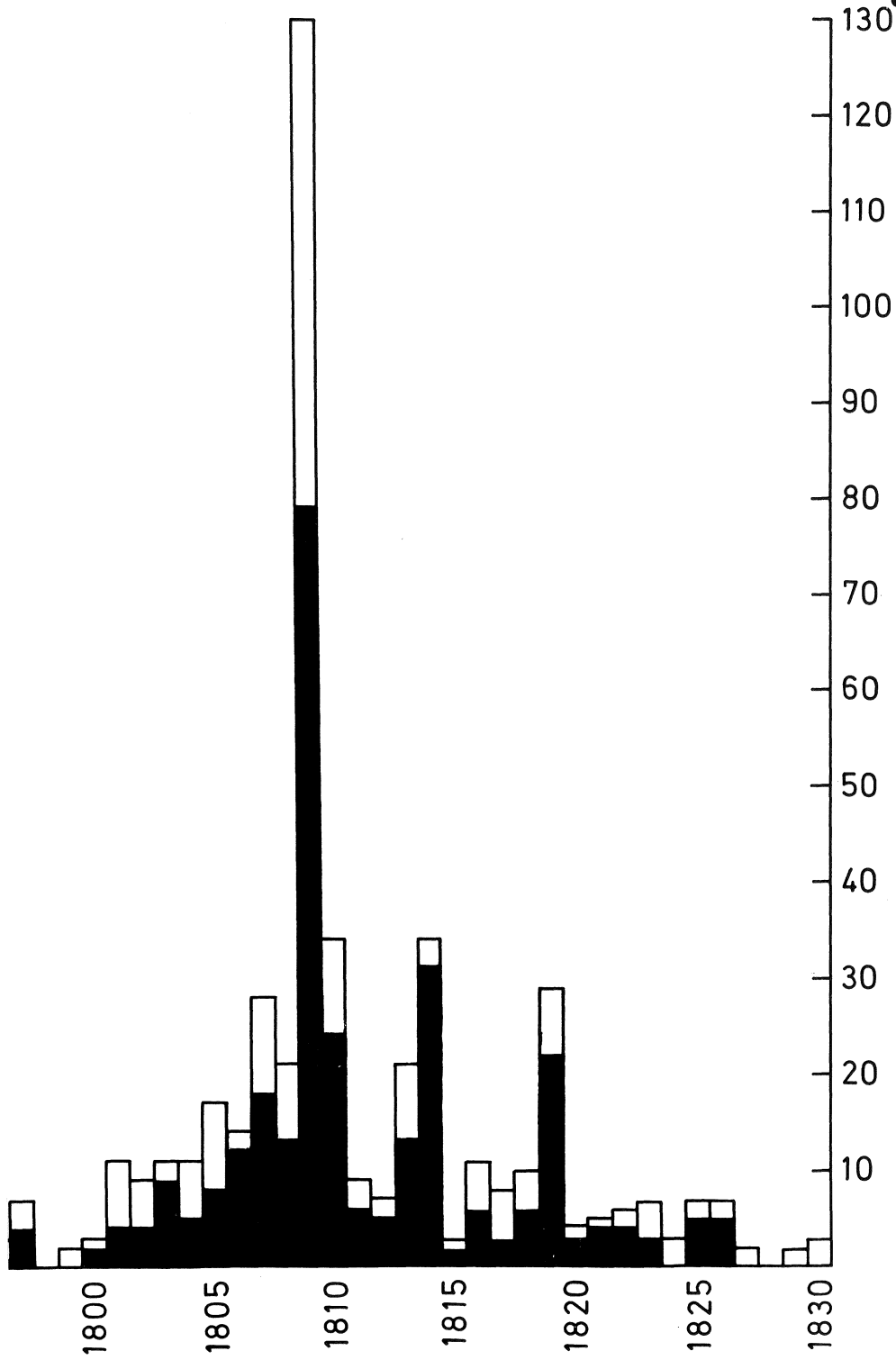

Fig.2. Diagram som viser begravelsene i Tukthuset for årene 1758-1830.

MISSION ELLER EMANCIPATION - VALET ÄR MUSEERNAS

GUNDULA ADOLFSSON

Jag vill inte skriva för teatern
Heiner Müller

En dramatiker som inte vill skriva för teatern? Det låter absurt.

Uttalandet står för Müllers förhållande till traditionen. Pjäser som följer ett känt mönster, där det mesta är förutsägbart, det är som om någon sätter igång en spelmaskin. Sådana pjäser vill inte Heiner Müller skriva.

Förnekar Heiner Müller traditionerna?

Absolut inte. Tvärtom behärskar han dem. I många av hans pjäser återkommer antika teman eller parafraser på klassiska teman och bilder (Hamletmaschine).

Varför inleder jag en artikel om arkeologiska utställningar och svenska museer med en exklusiv östtysk författare?

Müllers uttalande träffar kärnan i all förnyelse:

Nyskapande är otänkbar utan kunskap om traditionen. Nyskapande är frigjövelse från traditionen. Nyckeln till Müllers framgång som förnyare är att han inte upprepar traditionerna utan att han har frigjort sig från dem.

Heiner Müller räknas idag som banbrytande inom den europeiska dramatiken; vår tids mest moderne författare har han kallats.

Dessutom är han - liksom Brecht - medietveten, en av de främsta teaterteoretikerna. Han ställer gärna saker och ting på sin spets: traditionell teater är en spelmaskin.

Och jag hävdar:

"Den svenska basutställningen är en spelmaskin"

Vi genomskådar utställningen redan från ingången . Det är montrar till höger och vänster längs väggarna, ibland i mitten. Temat ligger framför våra fötter - övertydligt - sten, brons, järn. Ibland i den djärva variationen "Från isavsmältning til vikingatid."

Egentligen kan vi vända här. För faktum är att vi har sett allt. Vi vet i alla fall hur det börjar (med isen) och hur det slutar (med vikingarna).

En av mine första recensioner om en svensk utställning fick jag tillbaka från redaktionen med uppmaning att inte "bara recensera" utan också "beskriva" innehållet i utställningen. Jag lade till meningen: Utställningen handlar om sten- brons- och järnålder. Redaktionen var nøjd.

Men låt oss ta ett varv till med spelmaskinen genom den arkeologiska basutställningen.

Inga överraskningar, inga tillspetsningar, inga provokationer. Maskinen mal på med en strid ström av objekt och ord; detta-är-en stenyxa-en-bronsdolk-ett-järnsvärd. Man räknar upp, docerar, övertalar. Framgångsrikt. För vem bland publiken skulle kunna säga emot. arkeologerna som här spelar ut all sin auktoritet?

Det är en missionerande framställning, i huvudsak monoton och övertalande. Den monolitiska, kulturpolitiskt saktionerade historiesynen skall upprepas tills alla har blivit övertygade. Bjørnar Olsen kallar dette i sin artikel i ett tidigare nummer av denna tidskrift for retorisk kommunikation, manipulerande och ideologisk till sin karaktär (Olsen, Nicolay, 1-1988).

Kärnan i denna retorik, denna missionsverksamhet är vad jag i min avhandling om de arkeologiska basutställningarna har kallat för artefaktfixering. Olsen beskriver samma fenomen (mera träffande) med begreppet fetischism: produktionen av det förflutna och de konflikter som är involverade i det blir avskilda från presentationen. Ett exempel på denna "historieförfalskning", detta "mytskapande" om vårt förflutna är framställningen av vapen som konsthantverk och den totala avsaknaden av gestaltade begrepp som krig, våld och konflikt.

Drömmen om det kommunikative museet

70- och 80-talen i Sverige är präglade av drömmen om det kommunikative museet. I museiskrifter och program dyker det upp begrepp som kontakt, samspel och samarbete; museerna börjar "ragga" publik. Man bygger sten-brons-järnaldershus i det fria. Man bjuder skolklasser och turister på keramiktillverkning och andra förhistoriska experiment. Med utställningen som plattform börjar man föra ut kunnskap genom föredrag, diskussioner, visningar och utflykter. Missionärerna är här.

Främst vänder man sig till organiserade målgrupper, de är lätthanterliga och ger höga besökarsiffror. Museerna över sig i rollen som historisk resebyrå. Kommunikation har blivit en del i ett kulturpolitiskt handlingsprogram, kommunalpolitiker ser sin önskedröm om ett socialt fungerande museum, en historisk fritidsgård, uppfylld. Eller - som Bjørnar Olsen påpekar - produktion av det förflytna har gjorts till ett kommunikationsproblem.

Det är i relation till kommunalpolitiska önskemål och kulturpolitiska hänsyn som museerna behöver frigöra sig och upptäcka värdet av utställningen som ett självständigt medium med ett unikt innehåll.

Det har skrivits spaltkilometer om hur positivt museerna uppfattar sin nya, "aktiva" roll. Museimän upplever sig som avantgardister, de säger att de har fornyat utställningspråket och överskridit gränser.

Prat.

Den tradition som utställningsproducenter och museichefer tror sig ha övervunnit så framgångsrikt är inte uttömt, ja knappast upptäckt ens - det klassiska tredimensionella utställningspråket med rummet och objektet i centrum.

Frigörelsen från denna tradition sker inte genom flykt.

Om nu utflyttingen av utställningen är en seger för museet så är det en pyrrusseger, en liberalisering till döds. Vad som i programmatiska museiskrifter har fått heta "samapel" eller "kontakt" är inget annat än en kapitulation inför det obekväma mediet utställningen med en därtill obekväma besökare (individen) och en förhandsanpassning till skolor, turister och andra bekvämare målgrupper.

Detta innebär att man "vänder" på hela förmedlingsprocessen. Det får mig att tänka på den unge mannen med författarambitioner som börjar sin karriär med att öva skriva sin autograf.

Ett sådant "kommunikativt" museum är en bluff som dessutom har forvanskat begreppet kommunikation.

För naturligtvis skall medier kommunicera. För utställningsbudskapet innebär detta att det måste upptäckas, förstås och leda till reaktion hos mottagaren.

Att i samband med utställningskommunikation använda begreppet dialog är något problematiskt. De flesta medier sänder ut envägs-kommunikation, där mottageren inte deltar i att formulera budskapet. Avsändare och mottagare är åtskilda. Utställningens kommunikationsförmåga visar sig i mottagningsögonblicket och då är budskapet oåterkalleligt (något som museerna gärna söker kringgå genom guidningar där man kan lägga till och rätta till budskapet).

Däremot kan man tala om en dialogliknande situation som består i att producenterna ger besökaren utrymme för tankar och uppmantrar en kritisk hållning. Detta sker inte idag. Monotona, konstaterande och missionerande framställningar utesluter denna dialog. Och producenterna skyr dialogen. Den skulle nämligen förutsätta att de övergav den monolitiska, vulgär-evolutionistiska historiebilden.

Det förekommer - som föröverigt också i andra medier - en slags fördröjd dialog, till exempel i form av utställningskritik och recensioner. Museerna motarbetar därför sina egna intressen när de förkväver kritiken. Det är värre att år efter år vara utestängt från kultursidorna och kulturprogrammen.

Museet som teater

Museet är en kulturinstitution, utställningen ett medium. I sin funktion som utställningsproducent är museimannen därför främst medarbetare, inte vetenskapsman. Utställningen skall vara ett fönster mot offentligheten och inte en internmonolog.

Även här krävs en mycket större självständighet. Det är inte producentens uppgift att ge en systematisk överblick över vetenskapen. Om besökaren får se en lexikalisk sammanfattning av arkeologisk kunskap som an med litet möda också kan slå upp i en handbok - vad är det då för vits med utställningen?

Producentens skall inte summera, utan sublimeras och problematisera. Han skall motivera utställningens tema (knyta an till nutid) och välja sådant - objekt och ideer - som garanterar ett spännande historieberättande. Men idag sneglar producenterna för mycket åt välfyllda magasin och "färdiga" sanningar i avhandlingar och fyndrapporter. Till en av våra nya basutställningar skickade produceterna ut sitt manus till de svenska arkeologiprofessorerna för godkännande och kommentar. Vilken författare, vilken filmregissör skulle ha gjort så?

Frigörelsen från arkeologien som vetenskap innebär inte att förkasta den, utan att behandla den selektivt och kritiskt, att - som dramatikern - skapa (nutida) parafraaser på historiska teman.

Museet är inte historia, museet är inte ens representativt för historia. Museet saknar det mesta som ingår i verkligheten utanför dess murar. Inte ens ett mycket framgångsrikt insamlande kan skylta över det faktum att museet förblir ett resultat av tillfälligheter. Museet är båda fragmentisering och abstraktion.

Museet är därför imaginärt. Objekt från olika tider och olika platser har sammanförts till ett nytt, konstruerat sammanhang - detta är en absurd konsert där olika melodier följer på varandra och blandar sig med varandra (Malraux, 1987).

Tid har stelnat till rum. Något mera artificiellt kan man knappast tänka sig. Därför: museet är historisk teater med objekten i huvudrollerna och med ombytta roller i olika uppsättningar. det är regissören, utställningsproducenten som bestämmer rollkaraktären.

Exponering av objekt är alltid - om än till synes omanipulativt - en iscensättning. Därför är det båda legitimt och nödvändigt att iscensätta poängterat och renodlat och det finns därför principiellt ingenting att invända mot "en aktiv och bevisst mobilisering av visse presentasjonsformer" (Olsen, 1988, s. 14). Men vad jag (och Olsen?) kritiserar är en viss typ av (återkommande) iscensättningar: den retoriska, missionerande, mytbildande.

Historia är inte, den skapas. Historieberättande handlar därför mycket om skaparglädje. Tills vidare får vi dock räkna med att se samma pjäs spelas upp på denna "basteater". Tills vidare är en museernas demonregissör utom synhall.

Men - vad jag kan se - har vi i Norge och Sverige börjat att då och då kasta in ett sandkorn i spelmaskinen-basutställningens motor. Långsamt men säkert kommer den att ge upp andan.

Rest in peace.

Litteratur:

Olsen, Bjørnar 1988 Det retoriska museum, en fortelling om
makt og fortid, NICOLAY, 1-88.

Malraux, Andre 1987 Das imaginäre Museum

POESI

KARL KALLHOVD

"Poesi er viktig, og burde være med i alle publikasjoner. Diktere kan avdekke vesentlige sider ved faget og dets utøvere, sider som ikke kan uttrykkes i prosa." (Nicolay, nr.47, s.3)
Rolf Jacobsens dikt "Arkeologen" ble presentert - og dermed var man ferdig med poesien.

Redaksjonen gjenopptar tråden igjen, og Karl Kallhovd presentere kort dikteren

HANS BØRLI. 1918 - 89.

"Skogen gjorde ham til dikter,"
har velmenende journalister
skrivi i avisene
om vesle meg.
Jo da - "

"Av yrke var han skogsarbeider, og det er helst skogen han dikter om - skogen som natur, og skogen som arbeidssted. Mange av diktene hans er blitt til i koia etter en hard arbeidsdag, med trøtte, snorkende mannfolk rundt om og med sure, stinkende sokker svingende over ovnen." (Norges litteraturhistorie, bind 6, s.163)

"Jo da -
 Det hendte jeg satt på en stubbe
 i tju-tredve minusgrader
 og knurpet i meg klaka kaku
 mens tankene spikket valhendt
 på knoklete verseliner
 inni hue på meg.
 Og jeg kan forsikre dere om at
 det var fanken så hardvølin måte
 å bli gjort til dikter på !"

("Å bli gjort til dikter" fra "Dagen er et brev", 1981).

Hans Børli har rot i modernismen, og møte med den amerikanske dikteren Carl Sandburg ble en viktig og avgjørende litterær opplevelse for den unge Børli. Han skrev selv: "Carl Sandburg gav meg tillit til min grovgjorte virkelighet, viste meg at det liv du lever midt oppi, alltid er godt nok som fundament for diktet, så sant du er en god nok dikter." Dette kan også være en karakteristikk av Børli som lyriker. Ein diktar som alltid har levd i det han sjølv kaller sin "grovgjorte virkelighet", men som med var sans for den vesle detaljen i omgivelsane greier å mane fram dei poetiske kvalitetane i naturen.

"Børli har ei svært bevisst oppfatning av kva poesi er. Det er ikkje det same som lyrikk eller dikt, men ein ekstensiell kvalitet i natur og omgivelsar. Det poetiske er der som eit grunnvilkår for alt liv, og for mennesket er poesien som kvalitet i tilværelsen ein verdifull og skjør ting."

(G. Vestheim, Dikt i utvalg, 1988, s. 136)

Nå - diktet "Altamira"; en "reise" i tid og rom.
 God tur og lykke til !

ALTAMIRA - ELLER HULEMALERENS MONOLOG

Viddene er så veldige,
 hulen så trang. Angsten
 driver som røk gjennom sinnet, dødens
 dryppsteinshjerte tikker i mørket.

Jeg vil binde
 livets fortapte stund i en linje
 risset på huleveggen stein: en bison
 med hornene vendt mot skjebnen,
 en ung hjort
 som fulgte sin make i gryet, men som nå
 er hvitgnagde knokler på jorden
 rundt jegerens bål.

Jeg vil male
 med oker, sot og blod, male
 liv slik det lekte
 som hind over blåsende vidder
 før det ble matnytte, før
 skjønnheten druknet i bunnløse mager.

Det trekker fra nord. Det drønner
 i voksende is. Men folket fester.
 Fettsmurte matsmil skinner i skjæret
 fra eld som freser rundt tunge spidd,
 kvinnene hviner
 med jegerens blodige fingerspor
 på bryst og lender - fjernt under månen
 varsler ulvene vinter.

Jeg vil male
 med oker, sot og blod, male
 hinden som dansende døde
 og daglig dør
 med nådeløs flint i hjertet.

("Hver liten ting", 1964).

LITTERATURANMELDELSE

TOM BLOCH-NAKKERUD

Endelig er den her, den vokabulære håndbok for alle som skriver eller leser arkeologi på engelsk. På 230 sider heftet format A5 har Elizabeth S. Seeberg samlet 1750 engelske faguttrykk og andre ord som ofte brukes på arkeologisk. Hvert oppslagsord er utfyllende forklart på engelsk og oversatt til norsk. Mange er også supplert med engelske synonymmer. De norske oppslagsordene er ordnet i et register bakerst i boken, der man får henvist siden hvor de finnes forklart. Boken dekker således også et behov blant engelsktalende lesere av norsk faglitteratur. Utgivelsen er støttet av Norsk Arkeologisk Selskap.

Med sin vidstrakte erfaring i å oversette arkeologisk fagstoff til engelsk, har Elizabeth S. Seeberg svært gode forutsetninger for å lage en bok som denne. I tillegg har hun hentet hjelp fra en rekke fagfolk, som har bidratt med spesialkunnskap fra sine områder.

Boken er ikke uttrykkelig tilegnet noen, men den første som forfatteren takker i forordet, er nå avdøde Sverre Marstrander. Han så fru Seebergs tiltak som meget verdifullt, og som professor ved Universitetets Oldsaksamling støttet han hennes arbeid med stor entusiasme.

Boken har sikkert sine mangler, og faglig samarbeid til tross, har det sneket seg inn noen feil. Som eksempel kan nevnes opp-

slagsordet stone age, der det redegjøres for inndelingen i paleolithic, mesolithic og neolithic. Den siste er "subdivided into Earlier and Later Neolithic", slik at Middel er uteglemt. Mellom-neolitikum finnes heller ikke i registret over norske oppslagsord.

Der mangler også kullgrop, som er betegnelsen for en gravd grop der det er framstilt trekull. Derimot finnes oppslagsordet charcoal kiln med synonymet charcoal pit. Det er oversatt med "kullmile, trekullmile" og forklart som "The structure in which wood is burned into charcoal". Charcoal kiln er riktignok kullmile på norsk, men det er upresist når charcoal pit oversettes til det samme, og ikke til kullgrop.

For fru Seeberg kan det kanskje være en trøst at vår norske terminologi også er mangelfull og lite stringent, og dermed ikke helt moden for oversettelse. Heller ikke Kulturminneloven nevner kullgroper blant fredete fornminner som oppregnes i §4. I stedet er trekullmiler tatt med - hvilken verdi nå det måtte ha; milen av ved som ble forvandlet til trekull, er jo borte for lenge siden....

At enkelte feil forekommer i et slikt nybrottsarbeid som det Elizabeth S. Seeberg har utført, er ikke annet enn naturlig. På tittelbladet står det da også "First edition 1988". Det gir håp om at Elizabeth S. Seeberg ikke ser arbeidet som endelig avsluttet, men at reviderte utgaver vil følge.

English-Norwegian - Norwegian-English

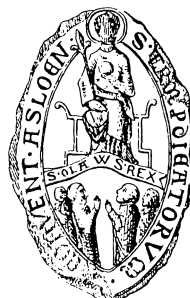
Dictionary of Archaeology.

First edition 1988, by Elizabeth S. Seeberg.

Pris kr. 200,- inkl. porto ved bestilling fra

Elizabeth S. Seeberg, Sørvangen 22, 0281 Oslo 2.

FORENINGEN TIL OLAVSKLOSTERETS BEVARING

Foreningen til Olavsklosterets bevaring ble grunnlagt i 1988 for å redde landets eneste kjente profane murmaleri fra middelalderen. Dette arbeidet utføres av Riksantikvarens restaureringsatelier ved konservator Lars Hauglid. Vi regner med at arbeidet vil bli fullført i løpet av året.

Foreningen har også satt seg som mål å skilte Olavsklosteret på en skikkelig måte. Ved å støtte foreningen med et medlemskap kan du hjelpe oss i dette arbeidet. Dette koster kr. 50 pr. år og går uavkortet til prosjektet. Ved innsendelse av slippen vil du omgående få tilsendt årsrapporten for 1989.

Vår adresse er: Foreningen til Olavsklosterets bevaring.
v/ Ragnhild Sjurseike, Universitetets Oldsaksamling, Fredriksgt. 3, 0164 Oslo 1

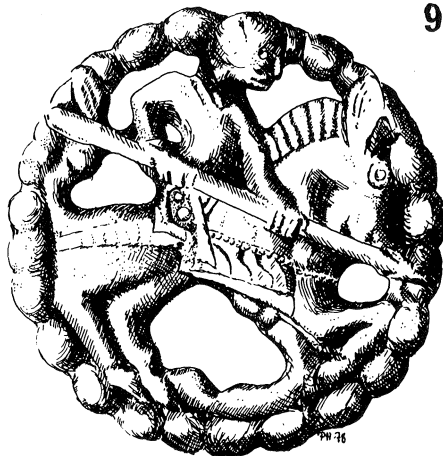
Ja, jeg vil gjerne bli medlem.

NAVN:.....

ADRESSE:.....

POSTNR:.....STED:.....

VIKING

Støtt arkeologisk arbeide!

Tegn Dem som medlem i Norsk Arkeologisk Selskap

Kontigenten er kr. 150,- for vanlig enkeltmedlemskap

" 200,- for familiemedlemskap

" 75,- for studenter (og skoleelever)

Kontigent for personlig livsvarig medlemskap skal for ordinære medlemmer være 20 ganger den årlige kontigent.

Alle medlemmer får gratis tilsendt årsskriftet VIKING på ca. 140 sider.

Vi arrangerer hvert år en tur i Norge eller til andre land under ledelse av topp-fagfolk.

En dagstur.

Flere foredragsaftener med gratis adgang.

Sekretariatets kontor: Vikingskipshuset, Huk Aveny 35,

0287 Oslo 2

Tlf. 438792

Kontortid: Tirsdag og torsdag. Kl. 9 - 15.

Salg av selskapets publikasjoner:

Eldre årganger av "Viking" kan skaffes fra 1955.

Til medlemmer er prisen: Kr. 20,- for årgangene 1955-1966

" 30,- " " 1968-1969

" 50,- " " 1970-1974

" 60,- " " 1975-1977

" 80,- " " 1978-1980

Studentmedlemmer betaler henholdsvis kr.10,-, kr.20,-, kr.25,-,

kr.30,- og kr.40,-.

INNHOOLD

LEDER.....	3
A.E. Christensen:	
Wenche Slomann. Til minne.....	4
Lise Nordenborg:	
ASIO.....	8
Karl Kallhovd:	
Nicolay - et paradoks.....	14
Sjur Harby:	
Fuglefrisen i Olavsklosteret.....	39
Hilde Amundsen:	
Endring i steinalderen.....	43
Anders Gustafsson:	
Traditioner i arkeologihistorisk forskning.....	51
Sjur Harby:	
De glemtede døde på Arbeidersamfunnets plass.....	66
Per Holck:	
Tukthusfunnene i Oslo. Noen kommentarer....	72
Gundula Adolfson:	
Mission eller emansipasjon.....	82
Karl Kallhovd:	
Dikt.....	89
Tom Bloch-Nakkerud:	
Litteraturanmeldelse.....	92

OMSLAGFOTO: S. Grieg og A.W. Brøgger på utgravning i Guldskogen ved Tønsberg, sommeren 1918.

